

STRUČNÁ KATOLICKÁ LITURGIKA

Dominika Aloisa Špachty,
doktora bohosloví, osobního děkana v Karlině.

Šesté, nezměněné vydání.

Schválena vys. c. k. Ministerstvem osvěty a vyučování všeobecně
za učebnici pro školy obecné a měšťanské, jakož i vysocedůstojnými Kon-
sistořemi Brněnskou, Budějovickou, Královéhradeckou, Lito-
měřickou a Pražskou.

==== Vázaný výtisk za 70 h. ====

V PRAZE 1901.

NAKLADATEL **FR. A. URBÁNEK**, ČESKÝ KNIHKUPEC
pro českou literaturu paedag. i hudební a pomůcky učebné.

—o Prvý český závod hudební. o—

ÚVOD.

§ 1.

Liturgika jest popsání a vysvětlení všelikých služeb Božích i všeho toho, co s nimi souvisí.

Úkony konané na oslavu Boží nazývají se **obřady**, poněvadž konají se dle jistého řádu (dle jistých pravidel); slují také posvátné **ceremonie**.

Podstatné obřady církve katolické ustanovil Pán Ježíš sám; mimo tyto pak zařídila i církev svatá mocí od něho jí udělenou ještě mnohé jiné obřady.

V církvi katolické konají se obřady z velké části **řečí latinskou**:

1. Řeč latinská byla v době, když učení Krista Pána v Evropě se šířilo, řečí **obecně rozšířenou** nejenom v Římě a v Itálii, ale také u větší části krajín západní Evropy;
2. **jedinou** řečí bohoslužebnou naznačuje se i **jednota** víry mezi národy;
3. **lahodná a vážná** řeč latinská hodí se zvláště pro velebné obřady církevní;
4. řeč tato **nemění se**, protože nyní již „mrtvou“ řečí jest, a tudíž není nebezpečí, že by posvátné

obřady stálým změnám byly podrobeny (to by se dělo, kdyby se konaly v řečech živých, jež se pořád mění);

5. touto lidu nesrozumitelnou řečí naznačuje se vhodně **tajemství** posvátné bohoslužby a tato chrání se před možným zneužíváním a zneuctíváním.

Posvátné obřady jsou **potřebny**: neboť jest povinností člověka, aby Boha ctil; člověk jako bytost duchovní i tělesná i duchem i tělem povinen ctíti svého Stvořitele, Vykupitele a Posvětitel.

Liturgika dělí se na **čtvero částí**:

1. o osobách bohoslužebných,
2. o místech a nářadí bohoslužebném,
3. o čase,
4. o úkonech (obřadech, ceremoniích) bohoslužebných.

I.

O osobách bohoslužebných.

§ 2.

Posvátné obřady konají osoby **stavu duchovního** (klérikové) **nižších i vyšších řádův.**

Kléros, řecké slovo, znamená jako dědictví, podíl; klériky jmenují se duchovní, protože jejich podílem jest Bůh a služba jeho.

Nižší služby při obřadech církevních konávali **duchovní čtyř nižších svěcení: 1. ostiarové** (vrátní), **2. lektorové** (předčítači písma svatého), **3. exorcisté** (zažehnávači), **4. akolyté** (sluhové u oltáře).

Nyní zastávají služby jejich dílem křesťané nesvěcení, jako kostelníci, ministranti, dílem konávají je duchovní vyšších svěcení.

Mimo čtyři nižší stupně duchovních jsou ještě **tři vyšší stupně**, a k těm patří: **1. podjahnové** (subdiakoni), **2. jahnové** (diakoni), **3. kněží a biskupové.**

Podjahan a **jahan** přisluhují biskupovi nebo knězi při mši svaté i jiných obřadech; podjahan čte při slavné mši svaté epištolu; jahan zpívá evangelium, s dovolením biskupovým káže, křtí a přisluhuje věřícím tělem Páně.

Kněží slouží mši svatou, udělují lidu svaté svátosti kromě svatého břimování a svěcení na kněžství a zastávají duchovní správu v jednotlivých osadách, konají žehnání i svěcení rozličná.

Farář (děkan) koná správu duchovní v osadě samostatně ve velkých osadách mívají faráři ku pomoci **kaplany.**

Biskup koná všecko, co konají kněží; nad to pak uděluje věřícím svaté břimování, svěcení na kněžství, koná slavnější svěcení a žehnání (olejův, oltářů, chrámů, zvonů, roucha a náčiní bohoslužebného a t. d.), usta-

novuje kněží v duchovní správu a řídí celou diécesi (mnoho jednotlivých osad).

Radou jeho jest biskupská **konsistoř**, sbor předních kněží v diécesi (obyčejně kanovníků, t. j. kněží ustanovených při chrámě biskupském).

První biskup v některé zemi nazývá se **arcibiskup, metropolita**, t. j. biskup mateřského (hlavního) města a obyčejně i nejstaršího sídla biskupského v zemi.

První mezi všemi biskupy v církvi svaté a spolu hlavou církve jest římský **papež** (svatý Otec).

On koná všecko, cokoliv konají biskupové; nad to ustanovuje biskupy v diécesích, nebo je potvrzuje v jejich úřadě a řídí jako nejvyšší pastýř a učitel celou církev.

Radou papežovou jest sbor **kardinálů** (70), které si papež volí z biskupů (zřídka jenom také z kněží) veškeré církve. (Někteří mají stálá sídla svá v Římě, ostatní sídlí ve svých diécesích.)

Mimo **světské kněze** jsou v církvi katolické také kněží **řeholní**, kteří v **klášteřích** podle zvláštního pravidla či řehole žijí.

II.

O místech bohoslužebných.

§ 3.

Obyčejně konají se služby Boží v **kostelích** a na **hřbitovech**.

O kostelích.

Kostel jest dům, v němž shromažďují se křesťané ke konání služeb Božích (ke mši svaté a kázání, k modlitbám, k přijímání svatých svátostí a t. d.).

Jméno **kostel** odvozuje se z latinského castellum = pevnost, hrad; kostely bývaly totiž za starých dob pro bezpečnost křesťanů stavěny jako pevné hrady. — **Chrám Páně**. — **Dům Boží** — **dům Páně**. — Někteří Slované nazývají kostel **církví** (z řeckého „kyriaké“, tolik jako Páně, t. j. dům).

V **prvotných dobách** konala církev svatá služby Boží v domech soukromých, v lesích a tajných jeskyních, v podzemních chodbách a síních, **katakomby** nazvaných, jež zároveň bývaly hrobkami křesťanskými. — Až teprv od dob Konstantina Velikého (313) směli křesťané všude po rozsáhlé říši jeho stavěti si chrámy. — Chrámy ty byly budovány s velikou nádherou a ve zvláštním slohu chrámovém (t. j. stavěny jiným způsobem a v jiném rozměru, než všechny ostatní stavby).

Pravidelné a každodenní služby Boží konají se v chrámech **biskupských a farních**. — **Mimorádně a jenom čas od času** konávají se služby Boží (a to jenom některé, jako zvláště mše svatá) v **chrámech filialních** (dceřinských; nebo filialní chrámy jsou jako dcerami chrámů farních).

Biskupský chrám jest ten, při němž biskup má své sídlo; proto sluje také **sídelní** či **kathedralní** (kathedra = stolec biskupský).

Arcibiskupský chrám sluje také **metropolitní**.

Farní chrám jest ten, k němuž přivtělena jest osada věřících (obyčejně z několika obcí se skládající), a při němž ustanoven jest zvláštní duchovní správce (farář, děkan).

Při **filialním** chrámu Páně konají služby Boží kněží onoho farního kostela, k němuž onen chrám patří.

Malé chrámy filialní nazývají se **kaple**; v některých jest dovoleno biskupem konati někdy služby Boží (hlavně mši svatou).

Kollegiatní chrámy slují ty, při nichž jest sbor (kollegium) kanovníků bez biskupa (Vyšehradský, Staro-Boleslavský); **klášterní**, při nichž jest klášter.

§ 4. **Zevnitřní a vnitřní úprava chrámu.**

Chrámy staví se obyčejně **na místě povýšeném**, by nade všechna obydlí vyčnívaly. Hlavním oltářem bývají obráceny k **východu**; neboť od východu přišlo k nám svaté evangelium; Pán Ježíš jest jako nebeské Slunce, které zapudilo se světa tmu nevěry a bludův. — Půdo-

rysem jich jest velmi často podoba kříže. — Již z **venčí** upomínají na vznešený účel svůj: ozdobují se obrazy, sochami a jinými ozdobami. Při chrámech bývají **věže**; tyto ukazují nám jako cestu do pravé vlasti naší, do nebe. **Hodiny** na věži nás poučují o tom, jak všechno časné jest pomijitelné, a jak nám někdy bítí bude hodina poslední. **Zvony** na věži vybízejí nás k modlitbě a volají nás do kostela. Na vrcholu věže stkví se do dálky vítězné znamení víry naší, **kříž** (obyčejně nad bání, jež znamená svět; tak také vládne kříž Pána Ježíše nad světem). **Kohouta** obraz na střeše chrámové jest nám jako napomenutím k bdělosti v pokušeních.

Vnitřek chrámu dělí se 1. na **předsíň**, 2. na **loď**, 3. na **presbytář**.

1. V **předsíni** shromažďovali se kajicníci a ti, kteří se ke křtu svatému připravovali; při nových chrámech předsíň nebývá.

2. V **lodi** shromažďují se věřící.

Pán Ježíš přirovnával církev svou k lodi, kterou On sám na moři tohoto světa řídí, a proto nazývá se část chrámu, v níž údové církve jeho se shromažďují, **lodi**. — Ve velkých chrámech jest **hlavní loď** (delší, širší, vyšší, proti hlavnímu oltáři) a dvě nebo více **lodí vedlejších**, pobočních. Lodi tyto jsou od sebe odděleny pilíři a sloupy.

3. **Presbytář**, od lodi zábradlím oddělený a nad loď povýšený, jest určen pro kněze.

Protože místo to určeno toliko pro kněze, jenž sluje řecky **presbyter** (starší), nazývá se presbytář. — Při presbytáři jest **sakristie**, síň či kaple, v níž se kněží k posvátným obřadům připravují a v níž přechovává se všechno, čeho k obřadům církevním jest třeba (roucho, náčiní, nářadí bohoslužebné, knihy obřadní a t. d.).

1. V **presbytáři** jest hlavní **oltář**, při němž kněz mši svatou slouží, některé svaté svátosti uděluje a jiné obřady posvátné koná. Oltář jest **stůl**, mající obyčejně

podobu náhrobku nebo rakve. Aby lid v lodi viděl kněze při oltáři, proto jest oltář na jednom nebo více stupních; tím také znázorňuje se, že při něm koná se něco vyššího, vznešenějšího.

Oltář má podobu **náhrobku**, poněvadž za starodávna stavívali oltáře na hrobech svatých mučeníků. — **Pravá strana** oltářní (to jest ona, která knězi, když k lidu se obrátil, po pravici jest) nazývá se také **evangelijní**, protože se tam evangelium čte; **levá** sluje **epištolní**, poněvadž se tam čte epištola.

Oltář jest pokryt **trojím bílým plátnem**; uprostřed na oltáři jest **kříž** a **tabernakl**, to jest schránka pro velebnou svátost oltářní. Po obou stranách tabernaklu jsou **svícny** s voskovými svícemi. V oltáři pak a to na místě, kde kněz kalich při mši svaté staví, jsou **ostatky** svatých v kamenné desce. Po obou stranách oltáře a uprostřed jsou **mešní tabulky** (3), na nichž jsou mešní modlitby, které se nikdy nemění. Mimo to bývají na oltáři **relikviáře**, ozdobné schránky s ostatky (relikviemi) svatých; **obrazy** a **sochy** Boží i svatých. — Kniha mešní klade se na oltáři buď na **polštář**, nebo na malý **stojánek**.

Mimo **hlavní** oltář v presbytáři bývají i **vedlejší** oltáře v lodi chrámové.

Ostatky svatých v oltáři upominají nás na starobylý obyčej, stavěti oltáře na jejich hrobech a zároveň i na to, že svatí v nebi jsou stále spojeni s věřícími na zemi („obcování svatých“). -- **Svíce** jsou v chrámě, abychom zpomínali si na horlivost dávných křesťanů v službě Boží, když konávali ji v dobách pronásledování za tmy noční a v podzemních úkrytech. Světlem naznačuje se i světlo křesťanské víry a oheň křesťanské lásky.

Před hlavním oltářem visí lampa, v níž stále svítí světlo, jemuž se říká **věčné světlo**. To znamená stálou přítomnost Krista Pána na oltáři v nejsvětější svátosti.

2. V lodi chrámové hned u dveří jest **kropenka**, nádoba se svěcenou vodou. Vcházejíce do chrámu

a odtud vycházejíce kropíme se tou vodou, abychom se upamatovali na to, že duše své omývati máme od nečistoty hříchu.

Buď v lodi nebo ve zvláštní kapli jest **křtitelnice**, veliká nádoba na vodu křestní, buď z kovu nebo kamene, přikryta víkem.

Na křtitelnici jest obyčejně vyobrazen křest Páně.

Kazatelna jest místo ke hlásání slova Božího. Kazatel vystupuje na ni po stupních, aby takto posluchače své s místa povýšeného přehlédnouti mohl a aby od nich lépe byl slyšán. Nad kazatelnou bývá stříška, aby o ni kazatelův hlas se odrážel a tak se sesiloval.

Na stříšce nad hlavou kazatelovou spatřujeme obraz Ducha svatého, Osvětitele, v podobě holubice.

Zpovědnice jsou stolice, v nichž kněz klečícího kajícíka rozhřešuje.

Chrám ozdobuje se **kříži, obrazy, sochami**, jež upomínají nás na důležité pravdy a příběhy křesťanského náboženství, na život, ctnosti a skutky svatých. **Korouhví** užívá se při průvodech církevních k větší oslavě a k udržení pořádku.

Jako vojáci táhnouce do boje mají své prapory, tak křesťané ubírají se i při průvodech za korouhvemi; neboť i život křesťana jest stálý boj a ten skončí se jistě vítězstvím, když křesťan bude kráčet v životě svém za slovem i příkladem Páně, (jehožto křížem ozdobena korouhev) a za vzorem svatých (jejichžto obrazy jsou na korouhvi).

Obyčejně nad hlavními dveřmi chrámovými (nad portálem) jest **kruchta** čili **kůr s varhanami** pro zpěváky a hudebníky.

§ 5. Hřbitovy.

Hřbitovy jsou posvátná místa, na nichž pochovávají se křesťané.

Jindy pohřbívání byli křesťané v katakombách a v samých chrámech; potom bývaly hřbitovy kolem chrámu. Nyní jsou obyčejně podál míst obydlených, obehnané zdí, aby jich nikdo znesvětit nemohl. Na hřbitově jest buď chrám, nebo kaple, nebo kříž, u něhož konají se po pohřbu modlitby za mrtvé.

Kříže na hrobech naznačují, že křesťan doufá skrze smrt Kristovu státi se účastným života věčného.

§ 6. Nářadí obřadní, zvláště ke mši svaté.

Při posvátných obřadech užívá se těchto nádob: kalichu s paténou, konviček, ciboria a monstrance, kaditelnice s loďkou, kropáče.

Kalich jest kovová nádoba, mající podobu otevřeného kalichu květinového (liliového) na podstavci; do nádoby té leje kněz při mši svaté víno (s málem vody), jež potom v krev Páně proměňuje. **Paténa** jest malá miska na chléb, který kněz v tělo Páně proměňuje.

Z veliké úcty k tělu a krvi Páně jsou kalich a paténa buď zlaté nebo stříbrné, ale potom vyzlacené.

Ke kalichu patří: 1. **purifikatorium**, ručníček k utírání kalichu a patény; 2. **palla**, čtverhranná, tuhá pokrývka lněná, kterouž se mezi mší svatou kalich přihrývá, když do něho již víno nalito bylo; 3. **korporále**, bílý ubrousek, na nějž se při mši svaté tělo Páně (corpus Domini) klade; 4. **vélum**, závoj, kterým se kalich na počátku a ke konci mše svaté zahaluje; 5. **bursa**, taška, do níž korporále složené se uschovává.

Víno a voda nalévají se při mši svaté ze **dvou konviček**, jež na tácku k oltáři se přinášejí.

Ciborium (cibus = pokrm) jest velký kalich, přikrytý víkem a obyčejně zahalený bílým závojem; v něm uschovává se tělo Páně pro nemocné a věřící vůbec. Nádoba tato jest zavřena v tabernakle.

Závoj, který skrývá ciborium před zraky lidu, značí nevyzpytatelné tajemství nejvyšší svátosti oltární.

Monstrance jest skvostná nádoba, mající podobu slunce s paprsky, nebo chrámku, v jehož středu jest v malé schránce za sklem svatá hostie. Takto ukazuje se (monstrare = ukazovati) velebná svátost lidu při slavném žehnání. Když kněz monstrancí žehná, zahaluje ruce své bílým závojem či **vélem**, čímž naznačuje svatou úctu k velebné svátosti, nedotýkaje se prostou rukou ni její schránky.

K **nemocným** nosí kněz tělo Páně ve zvláštní **paténě** opatřené víčkem; patěnu tu klade do korporále a s tím pak do bursy.

Svaté oleje chovají se v malých nádobkách kovových, pevně víčky uzavřených a ukládají se v chrámu Páně na důstojném místě ve zvláštní schránce.

Svaté oleje jsou: sv. **křížmo**, olej **křtěncův**, olej **nemocných**.

Kaditelnice jest kovová nádoba, do níž se dává žhavé uhlí a mezi to sype se kadidlo. Nádoba ta visí na řetízkách a jest přikryta víčkem. Kadidlo uschovává se v **lodce**, nádobě, mající podobu loďky, připevněné na podstavci, a z té nabírá se lžičkou.

Při slavných průvodech s velebnou svátostí nosí se nad velebnou svátostí **baldachýn** (nebesa).

Při kropení užívá se **kropáče**, nádobky, skládající se z kovové duté koule dírkované s držátkem pro vodu svěcenou.

§ 7. Roucha bohoslužebná.

Ke mši svaté obléká se kněz mimo v **klériku** čili **talár** v tato roucha: **humerál**, **albu**, **cingulum**, **manipl**, **štolu**, **ornát** či **kasuli**.

Talár jest od krku k patám splývající šat, u kněží barvy černé, u biskupů fialové, u kardinálů červené, u papeže bílé. Řeholníci nosí **hábit** rozličné barvy.

1. **Humerál** (náramník) jest lněný šat bílý, kterým zahaluje kněz hrdlo a ramena.

Jindy zahalovala se šatem tím i hlava, jako přílbou či „lebkou spasení ku přemožení pokušení ďábelských“, na význam, že kněz má bojovati zvláště při konání svatých obřadů proti všemu pokušení.

2. **Alba** jest bílý, až k zemi splývající, řásný šat, který si duchovní dle potřeby podkasává a 3. **cingulem**, bílým, úzkým pasem nad kyčlí svazuje.

Bílý (alba) oděv značí čistotu srdce; cingulum zdrželivost, kterou zlé žádosti téměř spoutány jsou.

4. **Manipl** (náručník) jest páska na levé ruce visící. Dříve byl manipul lněný ručník, jímž duchovní pot s tváře stíral.

Značí pili ve službě Boží.

5. **Štola** jest dlouhý úzký pruh, visící knězi přes obě ramena, ozdobený uprostřed a na koncích křížky.

Jahen nosí štolu přes levé rameno svázanu pod pravou paží; **kněz** při mši svaté přes obě ramena, ale křížem přes prsa; **biskup** přes obě ramena a volně od ramen k zemi. — Štola jest znakem kněžského úřadu; jahen má jenom část moci, kterou má kněz; moc kněze jest omezena mocí biskupovou; biskup má plnou moc duchovní.

6. **Ornát** či **kasule** jest vrchní roucho mešní. Jindy byl ornát (ozdobný šat) široký, dlouhý, kolkolem uzavřený plášť s otvorem pro hlavu; s obou stran musil kněz šat ten vyzdvihnouti rukama, aby jich při posvátných úkonech užívatí mohl; později bylo roucho to pro ruce s obou stran vystřiženo.

Znamená břímě povinností kněžského úřadu.

Při některých úkonech nosí kněz na taláru **rochetu** (komži), roucho podobající se zkrácené albě, a přes ni štolu; a při slavnějších obřadech (jako při průvodech) ještě **pluviál**, dlouhý plášť. Jindy nosil jej kněz i při mši svaté za nepohody a deště, a proto byl

pluviál opatřen kápí, kterou hlavu před nepohodou chrániti mohl (pluvia = déšť).

Humerál, alba, cingulum, rocheta jsou **z bílého plátna**, jakož i korporále, purifikatorium, palla.

Manipl, štola, ornát, pluviál, jakož i vélum a bursa při kalichu jsou z látky stejné, stejné barvy (z hedvábí, z brokátu, t. j. hedvábné látky zlatem, stříbrem protkané = ze zlatohlavu).

Podjahan nosí talár, humerál, albu, cingulum, manipl a tunicellu, roucho ornátu podobné s krátkými, širokými rukávci.

Jahen nosí talár, humerál, albu, cingulum, manipl, štolu přes levé rameno, dalmatiku podobnou tunicelle, trochu delší než tato.

Dalmatika jmenuje se dle Dalmacie, kdež oděv jahenskému onomu podobný se nosíval.

Hlavu pokrývá duchovní **biretem**.

Biskup nosí na znamení svrchované své moci duchovní oděv podjahenský, jahenský i kněžský, to jest: talár (fialový), humerál, albu, cingulum, manipl, štolu, dalmatiku a ornát. Mimo to má na nohou zvláštní střevíce či **sandalie**, jež znamenají, že má neunavně konati úřad svůj (pilně choditi kázat); **rukavice**, že má míti ruce čisté, t. j. býti života bezúhonného; náprsní **kříž** na řetěze, že má Krista, učení i příklad jeho v srdci chovati; **mitru** (infuli), na dví rozdělenou vysokou pokrývku hlavy, že má znáti dokonale písmo svaté obojího zákona; **berlu** (pédum), že má býti dobrým pastýřem lidu.

Před **arcibiskupem** nosí se stříbrný **kříž** na význam, že zvlášť on, jako první biskup v zemi, má dbáti učení Páně; a při velkých slavnostech má (kolem hrdla a na ramenou) **pallium**, proužek z bílé vlny beránčí kříži ozdobený na význam, že má

býti dobrým pastýřem, který hledá každou duši ztracenou, jako onen dobrý Pastýř, jenž hledal ztracenou ovci, a když našel ji, na ramenou ji do ovčince nesl.

Papež má týž oděv jako biskup, jen že nosí talár barvy bílé a při slavných příležitostech má trojnásobnou korunu, **tiaru**, na znamení, že jest služebníkem Boha trojjediného, a že s církví bojující spojena i církev vítězná a církev trpící.

Ministranti a kostelníci mívají při službách Božích dlouhý šat (dle předpisů církevních temné barvy) a bílou komži; to upomíná na to, že jindy jejich služby konali duchovní, kteří při tom nosili jiný oděv než obyčejní věřící (laikové).

§ 8. Barva rouch bohoslužebných.

Roucha bohoslužebná jsou barvy: 1. bílé, 2. červené, 3. fialové, 4. zelené, 5. černé.

1. **Bílá** barva značí radost, slávu a nevinnost; užívá se jí o svátcích Páně, Panny Marie, andělův a vyznavačů, t. j. svatých, kteří zemřeli smrtí přirozenou.

2. **Červená** barva jest barvou krve a ohně; užívá se jí o svátcích svatých mučovníkův a o svátcích svatodušních, poněvadž Duch svatý v podobě ohně na apoštoly sestoupil.

3. **Fialová** (popelavá) barva jest barvou kajicnosti; užívá se jí v době kající (v adventě, postě, o suchých a křížových dnech).

4. **Zelená** barva značí naději; užívá se jí o nedělích po Zjevení Páně a po Duchu svatém, jestliže právě v tyto neděle neslaví se také nějaký svátek, jenž by jiné barvy vyžadoval.

5. **Černá** barva značí smutek; užívá se jí při službách Božích za mrtvé, na velký pátek a v den věrných zemřelých (dušiček).

§ 9. **Knihy bohoslužebné.**

Při bohoslužbě užívá se 1. **mešní knihy** čili **missálu**, v němž obsaženy jsou modlitby mešní na všechny dni celého církevního roku; 2. **rituálu**, knihy, v níž nalezají se modlitby při ritech čili obřadech církevních, jako při udělování svatých svátostí, při svěceních a žehnáních; 3. **pontifikálu**, knihy obsahující modlitby při oněch úkonech církevních, jež toliko biskup (pontifex = nejvyšší kněz) koná; 4. **breviáře**, knihy obsahující kněžské hodinky. (Viz § 40.)

III.

O čase čili roku církevním.

§ 10.

Církevní rok jest souhrn všech od církve svaté ustanovených slavností a svátků, které nám připomínají vše, co trojjediný Bůh učinil pro vykoupení, posvěcení a spasení lidí.

Církevní rok počíná první nedělí adventní a trvá až do budoucí první neděle adventní.

Církevní den počíná večerem před slavnostním dnem; tento večer sluje **svatvečer**, protože již večer ten se světí modlitbou a návštěvou chrámovou; nebo nazývá se také **vigilie** (noční bdění), protože za starodávna křesťané na modlitbách bděli od večera po celou noc přede dny svátečními.

Každý týden světí se za den sváteční **neděle, den Páně**, první den v témdni, na památku z mrtvých vstání Páně a seslání Ducha svatého.

Svátky, které církev velí světiti jako neděli, tudíž nejen v chrámu Páně, ale i mimo chrám, nazýváme **svátky zasvěcenými**; svátky, které se jenom v kostele světí, ale nikoliv mimo něj, slují **nezasvěcené**.

Rozeznáváme **svátky Páně**, na památku tajemství Božích (buď Boha trojjediného nebo některé božské osoby); svátky **Panny Marie, andělův a svatých** (význačův a mučovníkův).

Obecné svátky (zasvěcené) jsou takové, které se světí po veškeré církvi, ku př. svatého Petra, všech svatých; **zvláštní**, které jenom na některou krajinu jsou omezeny, ku př. svátek svatého Jana Nepomuckého, svatého Václava jest zasvěceným svátkem pouze v Čechách; sv. Cyrilla a Methoděje pouze na Moravě.

Stálé svátky jsou ty, které každoročně téhož dne se slaví (narození Páně 25. prosince, sv. Jana Nepomuckého 16. května); **polyblivé** jsou ty, které se neslaví v tytéž dni (svátky velikonoční, svatodušní).

Přípravou k velkým svátkům jest mimo vigilií (bližší přípravu) někdy ještě delší nebo kratší řada dnů (další příprava). **Po svátku** světí se ještě někdy **oktáva** („osmý den“), to jest: po celý týden, zvláště pak v osmý den připomíná se věřícím význam onoho svátku, aby v jejich myslích tím hlouběji utkvěl. Mimo to připomíná nám někdy onen svátek i delší nebo kratší řada dnů po svátku tomto.

Církevní rok **dělí se** dle tří velkých svátků na tři doby: 1. **na dobu vánoční**, 2. **dobu velikonoční**, 3. **dobu svatodušní**. —

Doba vánoční připomíná nám lásku Boha Otce, který nám Syna svého pro spásu naši na svět poslal. **Doba velikonoční** připomíná nám lásku Boha Syna

který za nás trpěl a zemřel. **Doba svatodušní** připomíná nám lásku Boha Ducha svatého, který nás posvěcuje. -- Takto připomíná nám celý rok církevní lásku Boha trojjediného.

První doba církevního roku.

Doba vánoční.

(Doba vánoční trvá od první neděle adventní až po devítník.)

§ 11. Příprava k svátkům vánočním (čili k Narození Páně).

Další přípravou k svátkům vánočním jest **Advent**, „příští“, tolik jako příprava k příchodu, k narození Páně. Advent trvá **čtyři neděle**, což upomíná nás na ony čtyři tisíce let, které uplynuly od prvního hříchu lidí až do příchodu Páně, a v nichž se lidé na Spasitele připravovali.

Jako Advent jest v pochmurné, mrazivé době zimní, tak i tehdaž panovala tma bludu a mráz hříchu na světě.

K příchodu Páně sluší připravovati se kajieností, tak jako i předchůdce jeho, svatý Jan Křtitel, lid k pokání vybízel. Proto jest Advent **dobou kajienou**.

Tudíž **zapovídá** církev svatá všechno hlučné **veselí**; **roucho** bohoslužebné jest barvy **fialové**; při mši svaté vynechává se, co značí radost („Gloria“); předpisují se přísnější **posty**; věřící vybízejí se k častějším **modlitbám** a přijímání svatých **svátostí**.

V chrámech slouží se před svítáním mše svatá, **Roráte** zvaná, ke cti Matky Spasitelovy, v rouše bílém.

Roráte se jmenuje tato mše svatá dle prvních slov v mešní knize při této mši svaté: „Rosu dejte (roráte) nebesa s hůry a oblakové dšněte nám Spravedlivého, otevři se země a vydej nám Spasitele;“ slovy těmi proroka Isaiáše značí se vřelá touha po Spasiteli. **Před svítáním** konají se Roráte na památku toho, že než přišel Pán Ježíš, božské Slunce, na světě panovala tma. Jako v kostele není úplná tma, ale četná světla tam hoří, tak Bůh zaplašoval tehdáž tmu duchovní svými poslanci, proroky.

Bližší přípravou k Vánocům jest **vigilie** či **svatvečer** svátku narození Páně: **štědrý den** (štědrý večer). Jako všechny svatvečery velkých svátků, jest i tento den nejprísnějším dnem postním (zdrželivosti a ujmy).

Štědrým nazýváme tento den, poněvadž si tu připomínáme štědrost Boha Otce, který „tak miloval svět, že Syna svého dal, aby žádný, kdo věří v Něho, nezahynul, ale měl život věčný“. — Proto dávají i rodičové dítkám, bohatí chudým dárky, by podobali se štědrému Otci nebeskému.

V rodinách bývá pro dítky upravován **stromek vánoční**, připomínající nám strom poznání dobra a zla v ráji, jakož i strom kříže, na němž nám uzrálo ovoce vykoupení našeho. — Dítě podobej se stromku tomu, který i v tuhé zimě pořád jest svěží: tak i ono buď i v zimě pokušení neustále svěží, nevadniž hříchem. Strom onen má na sobě ovoce: tak i ono měj vždycky ovoce ctností a dobrých skutkův. Strom onen jest osvětlen světly: tak i dítě budiž ozářeno světlem víry a svitiž jiným svým příkladem.

V domech i chrámech bývají **jesličky**, vyobrazení narození Páně. První jesličky upravil svatý František Serafinský v opuštěném kostelíčku, který upomínal jej velice na chlév Betlémský, a tam byla pak sloužena jako při jeslích Pána Ježíše o půlnoci mše svatá.

§ 12. Svátky vánoční.

Hlavní svátek vánoční jest **Boží hod** vánoční (25. prosince).

Boží hod jmenuje se svátek ten, protože o něm přicházeli věřící ke stolu Páně, k Božímu hodu. Za starodávna na ten

svátek i na jiné slavnosti scházivali se křesťané ke společné hostině, „hody lásky“ zvané.

Na vyznačení veliké radosti z příchodu Spasitele na svět slouží kněz v památný den jeho narození **tři mše svaté**: první o půlnoci (půlnoční, jitřní), druhou na úsvitě, třetí dopoledne.

Prvá a poslední jsou slavné. Prvá sluje také **andělská**, neboť čte se při ní evangelium o tom, jak andělé oslavovali narození Páně. Druhá sluje **pastýřská**, neboť evangelium její vypravuje o tom, jak pastýři se Pánu Ježíši klaněli. Třetí sluje **velká**, při ní čte se počátek evangelia svatého Jana, vydávající svědectví o božství Pána Ježíše. — Tři mše nám znázorňují také **trojí narození se Páně**: jeho věčné z Otce, časné z Marie Panny a příchod jeho do srdcí lidských.

Druhý svátek vánoční jest svátek **svatého Štěpána** (26. prosince), prvomučeníka Páně; i tento svátek jest svátkem zasvěceným.

Potom světí se svátek svatého **Jana apoštola, evangelisty** a miláčka Páně (27. prosince), a památka **mladátka** (28. prosince), pacholátek na rozkaz krále Heroda v Betlémě povražděných.

Svátek svatého Jana sluje dosud svátek **poslední**, protože dříve byl také svátkem zasvěceným.

Sv. Štěpán trpěl muka pro Krista i vůlí i skutkem — sv. Jan jenom vůlí, — mladátka skutkem a nikoli vůlí.

§ 13. **Nový rok.**

Dnem posledním měsíce prosince končí se **občanský rok** a nový rok počíná prvním dnem ledna. Jest to osmý den po Narození Páně, v němž Synu Božímu dle obřadu židovského dáno bylo jméno Ježíš.

O vigilií toho dne konají se služby Boží na poděkování Bohu za milosti lidem v roce minulém pro-

kázané. O nový rok prosí věřící Boha za potřebné milosti pro rok nový a činí pro rok tento úmysly dobré.

U Římanů byl leden a zvláště první den měsíce toho zasvěcen bohu času, jehož jméno bylo Janus (proto leden = januius). Křesťané však konali v den hlučných slavností pohan-
ských pokání; až teprve, když vyhyaly s pohanstvím i tyto slavnosti, ustanovila církev svatá první den měsíce ledna za den sváteční.

§ 14. Svátek zjevení Páně.

Svátek zjevení Páně (6. ledna) jest den na památku toho, že se Pán Ježíš zjevil jako Spasitel světa a Syn Boží mudrcům čili králům od východu. Dle starobylého podání přišli **tři** mudrci klanět se Pánu Ježíši do Betléma, a proto sluje svátek ten také svátkem **svatých tří králů**.

Starobylé podání nazývá je: Kaspar, Melichar, Baltasar.

Ve svátek tento oslavuje církev svatá **trojí zjevení se Páně**, a to: 1. mudrcům od východu, 2. při křtu Páně v Jordáně, kdež nebeský Otec sám zjevil lidem, že Pán Ježíš jest jeho syn, a 3. při prvním zázraku Páně v Kaně Galilejské, kdež Pán Ježíš zázrakem svou božskou moc ukázal.

Protože připomínáme si v den tento křest Páně, proto také za starodávna bývali **křtenci dospělí**, a k tomu již o vigílii svátku toho bývala **svěcena voda**.

Této „vody **tříkrálové**“ užívá se nyní toliko k vykropování příbytků (bychom tak čisti byli v srdci jako svatí mudrci). Mimo to žehná se **křída** a tou zapisují se jména tří králův na dvěře (bychom vidajíce často jejich jména, zpomínali si na jejich lásku k Pánu Ježíši). Také **vykuřují se** o tři krále příbytky kadidlem na znamení, by modlitby z příbytků těch Bohu byly příjemnými (jako vonným dýmem).

Nejvíce **neděl po Zjevení Páně** může býti **šest**; na druhou světí se **svátek jména Ježíš**.

Když se slaví Velikonoce dříve, tu zkrátí se doba po Zjevení Páně a jest méně než šest neděl; ale za to jest po svatém Duchu o tolik neděl více, o kolik bylo méně než šest neděl po Zjevení Páně.

§ 15. Obětování Páně.

Svátek tento slaví se (2. února) na památku toho, že byl Pán Ježíš, když mu bylo čtyřicet dnů, v chrámě Jerusalemském dle zákona židovského obětován. — Každá matka židovská přicházela s prvorozeným pacholíkem, když mu bylo čtyřicet dnů, do chrámu, aby modlitbou a obětí sebe očistila od hříchů, proto nazývá se tento den i svátek **očisťování Panny Marie**. — Protože se tu světí svíce, nazvané hromnice, sluje svátek ten i svátkem **Hromnic**.

Svíce ty se světí na památku toho, že zbožný Simeon Pána Ježíše nazval „světlem k osvícení pohanů“ — Pán Ježíš jest pánem přírody, a proto když příroda se bouří (při hromobití), rozžehají křesťané svíce ty a modlí se při nich, vyznávající takto, že neuhasíná ani v bouři největší víra jejich v moc a dobrotu Pána Ježíše. Svíce ty se také rozsvěcují, když křesťan umírá.

V Římě slavívali pohané té doby, kdy slavíme svátek obětování Páně, blučnou slavnost k počtě bohův a při ní konávali městem průvody s hořícími pochodněmi. Církev svatá zavedla proto také průvod s hořícími svícemi k počtě jediného Boha.

Kněz **světí svíce** ty před slavnou mší svatou u oltáře modlitbou, kropením vody svěcené a okurováním kadidla; potom ubírá se **průvod** křesťanův i kněží, kteří všichni drží v rukou hořící hromnice, z chrámu, obchází chrám chválu zpívaje Ježíši Kristu. Když vrátili se do chrámu, slouží kněz slavnou mši svatou, drže při evangelium v ruce rozžatou hromnici.

Průvod ten **znamená** cestu Panny Marie s dítětem Ježíšem do chrámu Jerusalemského. — Jest také obrazem našeho pozemského putování: když kráčetí budeme životem vždy za křížem Kristovým (proto nese se kříž), když v srdcích našich bude svítiti světlo víry a hořeti oheň lásky Kristovy (to znamenají svíce v rukou), pak někdy vejdemo do nebeského chrámu věčné slávy. — Sv. Blažeje (3. února).

Druhá doba církevního roku.

Doba velikonoční.

(Doba velikonoční trvá od neděle devítníku až po šestou neděli po Velikonocích.)

§ 16. Doba postní.

Přípravou k druhé slavnosti církevního roku jest **čas postní**. Tento půst nebýval však všude stejného trvání; někde slavívali půst devět, někde jenom šest neděl. Aby však všude tato důležitá doba stejně konána byla, proto přikázala církev svatá, aby přísný **půst** trval všude **šest neděl** a aby ony **tři neděle před ním** byly **přípravou k němu** (předpostí).

Devátá neděle před Velikonocemi (třetí před postem) sluje proto neděle **devítník** (septuagesima, t. j. sedmdesátý den před Velikonocemi); obě neděle po ní nazývají se: **první a druhá neděle po devítníku** (sexagesima a quinquagesima, t. j. šedesátý a padesátý den před Velikonocemi).

Církev **velí** tu věřícím, aby **zdržovali se** všech hlučných **radovánek** (masopustu z dob ještě pohan-ských pocházejícího), aby činili pokání. V chrámu Páně konají se služby Boží v rouchu **barvy fialové**, při **mši svaté** vynechává se radostné „Gloria“ a „Alleluja“

Přísný půst jmenuje se také **čtyřicetidenní půst** na památku toho, že Pán Ježíš, dříve než začal vykupitelské dílo své, čtyřicet dnův a nocí na poušti se modlil a postil.

Půst ten trvá **šest neděl** a **počíná** středou před první nedělí postní, jež sluje **popeleční středa**.

Středa ta jmenuje se popeleční, protože tu žehná kněz popel ze spálených ratolestí od květné neděle minulého roku a posypává jím ve znamení kříže čela věřících, říkáje při tom: „Pomni, člověče, že prach jsi a v prach se obrátíš.“

Ony ratolesti znamenají pozemskou slávu, jakou oslavovali Pána Ježíše, když naposledy do Jerusalema vjížděl; ale jako ty ratolesti vadnou a spáleny v popel se mění, tak pomíjí i život náš a všecko pozemské. Proto pečujeme především o duši, jež nehyne, a činíme pravé pokání. — Středa **škaredá** (to jindy znamenalo jako smutná, kajicná).

V postě vybízí církve svatá křesťany ke kajicnosti, k přijímání svatých svátostí, horlivější modlitbě, k rozjímání o utrpení a smrti Páně; poroučí přísný půst a zapovídá veškery hlučné radovánky.

Proto káží kněží častěji slovo Boží než jindy. Obyčejně v pátky nebo v neděle bývají **postní kázání**, jichž předmětem bývá utrpení Páně. V tytéž dny konává se pobožnost **křížové cesty**.

Křížová cesta upomíná nás na onu cestu, kterou konal Pán Ježíš s křížem z domu Pilátova na Golgotu, kdež zemřel a potom do hrobu byl pochován. Jindy chodívali horliví křesťané konat pobožnost tu do svaté země na ona místa, po nichž Kristus Pán s křížem krácel. Nyní koná se křížová cesta obyčejně v kostelích před čtrnácti obrazy, které představují křížovou cestu utrpení Pána Ježíše, — nebo i venku u čtrnácti kapliček (14 zastavení).

14 zastavení křížové cesty: 1. Pán Ježíš k smrti odsouzen, — 2. bere těžký kříž, — 3. klesá pod křížem po prvé, — 4. setkává se se svou matkou, — 5. Šimon Cyrenejský pomáhá

mu nésti kříž, — 6. Veronika podává mu roucho, — 7. klesá pod křížem po druhé, — 8. těší plačící ženy, — 9. klesá pod křížem po třetí, — 10. oloupen o šat, napájen žlučí a octem, — 11. na kříž přibíjen, — 12. na kříž povýšen, umírá, 13. s kříže snat a na klín Panny Marie položen, — 14. do hrobu položen.

Také modlívali se věřící v postě **růženec** (bolestný).

Dny postními jsou všechny dni čtyřicetidenního postu mimo neděle. — Středa popeleční, středa po první neděli postní, všechny pátky, čtvrtek a sobota posledního téhodne jsou u nás dny zdržlivosti i ujmy; ostatní dni jsou pouze dny ujmy.

Aby věřící připomínali si tím živěji utrpení Páně, bývá **obraz na oltáři zastřen fialovým rouchem**, na němž spatřuje se kříž.

Mimo čtyřicetidenní půst slaví církve svatá **čtvero suchých dnův** (kvatember); aby tu věřící z hříchů ve čtvrtletí uplynulém spáchaných se káli, Bohu za přijatá dobrodiní děkovali a zvláště za horlivé dělníky na vinici Páně prosili.

Posty **čtvera suchých dnů** jsou v témdni: 1. po třetí neděli adventní, 2. po první neděli postní, 3. po Božím hodu svatodušním, 4. po povýšení svatého kříže (14. září, nebo třetí týden v měsíci září). — Postními dny jsou tu vždy **středa, pátek a sobota**.

Nejdůležitější **neděle postní** jsou pátá a šestá.

§ 17. **Neděle smrtelná.**

Pátá neděle postní nazývá se **smrtelnou**, protože se tu čte při mši svaté evangelium o tom, jak nepřátelé Páně chtěli Pána Ježíše v předsíni chrámové usmrtiti, že se Synem Božím nazýval, sbírající již kamení. Ale Pán Ježíš se skryl před nimi. Proto také **zahalují se na oltářích obrazy Páně na křížích** rouškou fialovou, že On skrývati se musil před lidem v domě svém.

§ 18. Neděle květná. Svatý týden.

Poslední, **šestá** neděle postní, sluje **neděle květná**, poněvadž tu žehná kněz před slavnou mší svatou **kvetoucí ratolesti**. (U nás není tu ještě žádných květů mimo „kočičky“.)

To děje se na památku toho, jak Pán Ježíš slavně do Jerusalema vjížděl a lid jej oslavoval, prostíraje roucha svá na cestu a trhaje se stromův kvetoucí ratolesti, radostně mu provolával slávu jako synu Davidovu.

Kněz žehná ratolesti modlitbou, svěcenou vodou a okuřováním kadidla. A potom koná se **průvod** z kostela a kolem kostela; při průvodu tom drží kněží i nekněží ratolesti požehnané v rukou. Část lidu se zpěváky vchází do chrámu; kněží však zůstávají před chrámem za zavřenými dveřmi chrámovými a zpívají chvalozpěv ke cti Páně střídavě se zpěváky v chrámě. Potom klepá kněz (nebo jahen) před kostelem křížem třikráte na dvěře chrámové, po třetím zaklepání otvírají se dvěře, a všecken průvod ubírá se do domu Božího. — Na to slouží kněz **slavnou mší** svatou.

Tehdáž dojdeme slávy v nebeském chrámě, když v životě svém neustále oslavovati budeme Pána Ježíše (neseme při průvodu ratolesti v rukou). — Ratolesti ty uschovávají křesťané v příbytcích svých, aby stále je měli na očích a stále oslavovali Pána svého a nikoliv jako Židé, kteří v první den téhodne volali „Hossana“ a pátý den na to: „Ukřižuj!“ — Kněz **tluče** křížem **třikráte** na zavřené dvěře chrámové, abychom si zpomínali na to, jak Pán Ježíš nám otevřel bránu nebeskou, když za nás na kříži zemřel a třetího dne z mrtvých vstal.

Při mši svaté čte kněz (před evangeliem) a zpívají zpěváci na kůru **pašije** (— passio = utrpení), to jest vypravování o utrpení a smrti Páně dle sepsání svatého Matouše (**první pašije**). Při nich **zhasí se**

světla na oltáři, poněvadž vypravují o uhasnutí nebeského světla, o smrti Páně. Ke konci, když pěje se o tom, jak Pán Ježíš duši vypustil, **kleká** kněz i lid, mlčky klaněje se Spasiteli, který bolestnou smrtí svou svět vykoupil.

Týden, který počíná nedělí květnou, nazývá se **svatý čili veliký, nebo pašijový týden**, neboť tu připomínáme si svaté a veliké dílo vykoupení svého, vykonané utrpením Páně.

Ve **svatý týden** čtou se ještě **pašije v úterý** dle svatého Marka, **ve středu** dle svatého Lukáše a **v pátek** se zpívají jako v neděli dle svatého Jana.

Nejposvátnější dny svatého téhodne jsou: **zelený čtvrtek, velký pátek a bílá sobota**.

§. 19. **Žalostivé čili temné hodinky.**

Ve **středu, ve čtvrtek a v pátek** konají se odpoledne v chrámu Páně **temné čili žalostivé hodinky**.

Hodinky (horae) jmenují se modlitby církevní, které kněží a řeholníci v jisté ustanovené hodiny konají. (Viz §. 40.)

Tyto hodinky nazývají se **temné**, protože jindy nekonaly se odpoledne, ale za tmy noční po tomto odpoledni; jmenují se **žalostivé**, poněvadž vzbuzují v nás žal nad umučením Páně.

Konají se hodinky: „Jitřní“ a „Chvály“.

Před oltářem jest svícen trojhranný, na jehož dvou hranách jest 14 svíc žlutých nebo červených a na jeho vrcholu jest svíce bílá. Po každém žalmu zhasí se jedna svíce žlutá, a když všech 14 žalmů dozpíváno, tu pěje se chvalo zpěv Zachariášův (Benedictus), a po každé z jeho šesti slok zhasí se vždy

jedna ze 6 žlutých svíc na oltáři. — Potom odnáší se i bílá stále hořící svíce se svícnu trojhranného za oltář. — Kněz pomodlí se modlitbu a potom udeří několikráte na klekátko, na němž klečí, načež bílá svíce opět přinešena a na svícen postavena.

Bílá svíce znamená Pána Ježíše; žluté svíce na trojhranu jeho apoštoly a učeníky, kteří jej jeden za druhým opouštěli a později za něj umírali; svíce na oltáři znamenají proroky starého zákona, kteří od lidu bývali také usmrcováni. Bílá svíce skrývá se za oltář, nebo i Pán Ježíš byl ukryt v hrobě; lomož znamená zemětřesení, které bylo, když Pán Ježíš z hrobu vstal. Přinášení svíce na svícen značí z mrtvýchvstání Páně.

§. 20. Zelený čtvrtek.

Den tento jest památným dnem toho, že Pán Ježíš slavil **poslední večeři** („coena Domini“) a při ní **nejsvětější svátost** oltářní a **oběť mše svaté** ustanovil; po večeři pak na hoře Olivetské se modlil a potom byl zrazen, jat a do žaláře uvržen.

Zeleným nazývá se tento čtvrtek, poněvadž křesťané jindy se postívali tak přísně, že nepožívali než zelin.

Na zelený čtvrtek koná se v chrámu Páně: 1. slavná **mše svatá**, 2. v biskupských chrámech světi **biskup svaté oleje**, 3. koná se **průvod s nejsvětější svátostí** k vedlejšímu oltáři nebo do postranní kaple, 4. **odhalují a omývají se oltáře**, 5. v biskupských chrámech **myje biskup nohy** dvanácti starcům, 6. odpoledne konají se temné hodinky.

1. Mše svatá. V každém chrámu Páně slouží se toliko **jedna** mše svatá (od biskupa, faráře), jež nás upomíná na poslední večeři Páně. Z radosti, že Pán Ježíš v ten den velebnou svátost ustanovil, jest roucho mešní **bílé** barvy, zpívá se radostné **Gloria**

a při něm **zvoní se** všemi zvony, jež potom až do soboty umlkají. Neboť tak také oněměla u lidu všecka chvála Pána Ježíše, když byl jat na hoře Olivetské. Při té mši svaté proměňuje kněz **tři svaté hostie**, z těch jednu přijímá a ostatní uschovává do zvláštního kalichu. Po kněžském přijímání **přijímají** i kněží i lid tělo Páně pod jednou způsobou.

2. Biskup světi **svaté oleje** mezi mší svatou, a to **olej nemocných** hned po pozdvihování, **svaté křížmo** a **olej křtěnců** po přijímání.

Jako kolem Pána Ježíše bylo dvanáct apoštolů, tak obklopuje i biskupa dvanácte kněží, pak sedmero jahnův a podjahnů, nebo ti bývali vždy za starodávna při chrámech biskupských.

a) Když světi biskup olej **nemocných**, prosí Boha, by ráčil milost Ducha svatého vyliti na olej ten tak, aby zapudil všechny neduhy těla i duše těch, kteří jím pomazáni budou.

b) Při svatém **křížmu** světi biskup zvlášť i balsám i olej; pak obojí smíchá a světi opět, modle se, aby Duch svatý sestoupil na ty, kdož pomazáni budou tímto křížmem. Biskup dýchá ve svaté křížmo, to znamená sestoupení Ducha svatého v duši — pokleká před ním a pozdravuje je třikrát: „Pozdraveno buď svaté křížmo“ a z uctivosti k němu, protože skrze ně Duch Svatý milostí své rozdávatí bude, libá nádobu, v níž jest obsaženo. Totéž činí po něm dvanáct kněží.

c) Na to hned světi olej **křtěnců**, modle se, aby Bůh těm, kdož olejem tím pomazáni budou, čistotu duše i těla udělil, před úklady zlého ducha je chránil a skrze svatý křest věčné spasení jim udělil. („Pozdraven buď, svatý oleji.“)

3. **Průvod s nejsvětější svátostí.** Kněz bere obě posvěcené hostie a odnáší je v zahaleném kalichu v slavném průvodě s oltáře hlavního k jinému oltáři. Nad velebnou svátostí nesou se nebesa a zpívají se písně ku poctě její („Zvěstuj těla vznešeného“). Velebná svátost ukrývá se pak v tabernaklu onoho

oltáře. Tabernakl¹ hlavního oltáře zůstane otevřeno; neboť nebyl Pán Ježíš tam, kde jindy býval spatřován, ale byl zavřen v žaláři.

Na vedlejší oltář odnáší se také **ciborium** se svatými hostiemi pro nemocné.

4. Potom **odhalují se oltáře**, všecka okrasa se s nich odstraňuje a **omývají** se ratolestmi na květnou neděli požehnanými a ve svěcené vodě omočenými. — To připomíná, jak Pána Ježíše svlékali s jeho šatu, a proto modlí se při tom kněz: „Rozdělili sobě roucha má a o oděv můj metali los“ (Žalm 21.); a potom jak vonnými mastmi pomazali tělo jeho, dříve než do hrobu je položili.

Jindy odhalovali a umývali oltář vždy po každé mši svaté.

5. Na zelený čtvrtek **myje biskup** v chrámě Páně **nohy** dvanácti kněžím nebo starcům, tak jako Pán Ježíš nohy svým apoštolům myl; před tím čte kněz onu částku svatého evangelia, jež tento děj vypravuje.

Mytí nohou starcův a stařen koná se taktéž při našem dvoře císařském císařem a císařovnou (i v klášterích).

§ 21. Velký pátek.

Velký pátek jest dnem **smrti Páně**, kterou Pán veliké dílo vykoupení našeho vykonal.

Na velký pátek **zhasí se i věčná lampa**, neboť tu připomínáme si uhasnutí božského světla, smrt Kristovu; oltář jest prost všeliké ozdoby, na stupních jeho jest **černý** koberec a roucha kněžské jest černé barvy.

V tento den:

1. **vrhají se kněží na stupních oltářních tváří k zemi**, mlčky koří se Spasiteli, který z ne-skonalé lásky k nám trpěl a umřel.

2. Na levé straně oltářní čte jahen **dvě částky písma svatého starého zákona**, které připomínají smrt Páně.

Z knihy proroka **Oseáše** o smrti a z mrtvýchvstání Páně a z druhé knihy **Mojžíšovy** o beránku velikonočním jako obrazu Pána Ježíše.

3. Zpívají se **pašije** podle sv. Jana.

Neboť svatý Jan viděl Pána Ježíše na kříži umíratí.

4. Koná kněz **modlitby za všechny lidi a stavy**: za církev, za papeže, biskupy, kněze, jahny, podjahny a duchovní nižších řádů, za veškeren lid, za panovníka, za ty, kteří se připravují ke křtu svatému (křtence či katechumeny), za lidi, v jakýchkoli potřebách se nalézající, za odštěpence a bludaře, za Židy a pohany.

Při každé modlitbě zpívá kněz: „Modleme se“, „poklekněme“, a kleká na to; jenom při modlitbě za Židy neříká „poklekněme“, ani nekleká, protože Židé posměšně klekali před Pánem Ježíšem.

5. Koná se **pocta kříže**. Kněz bere kříž zahalený černou rouškou do rukou a sestupuje od oltáře při levé straně a potom zpívá, k lidu tváří obrácen: „Ejhle dřevo kříže, na kterémž Spása světa pněla;“ odhalí část roušky; potom vystupuje na nejvyšší stupeň oltářní po straně epištolní, odhaluje opět část roušky a povýšeným hlasem zpívá táž slova; konečně postoupí až do prostřed oltáře a ještě více povýšeným hlasem zpívá táž slova a snímá roušku s kříže. — Lid odpovídá na slova jeho: „Pojďme a klanějme se Jemu“ (Spasiteli).

Na to klade kněz **kříž na černý koberec** v lodi chrámové na zemi prostřený, blíží se k němu po kolenou, při čemž zastavuje se třikráte, **líbá** jej z uctivosti k Pánu na místech, kdež byl Pán Ježíš zraněn (na pěti ranách).

Znenáhla odhaluje se obraz Páně na kříži tak, jako znenáhla jej lidé poznávali za Syna Božího. — Jako přátelé Kristovi tělo jeho do hrobu položili, tak klade i kněz obraz jeho na černý koberec.

6. Mše svatá předposvěcení. Na velký pátek neslouží se nikde nekrvavá oběť nového zákona, neboť všickni myslí tu na krvavou oběť na kříži. — Kněz přináší z vedlejšího oltáře obě svaté hostie na zelený čtvrtěk proměněné na hlavní oltář, koná tam modlitby i obřady, modlitbám a obřadům mše svaté podobné, a potom přijímá jednu svatou hostii.

Protože obřady ty jsou podobny mši svaté, nazývají se mší svatou; — předposvěcení proto, že kněz přijímá svatou hostii den před tím již posvěcenou (proměněnou).

7. Hrob Boží. Kněz klade u hlavního oltáře třetí svatou hostii od zeleného čtvrtku do monstrance, zahaluje tuto bílou rouškou a odnáší ji v slavném průvodu na jiný oltář. Tam kleká před ní, okuřuje ji a vystavuje ji na oltář k veřejnému uctění lidu. — Oltář ten bohatě osvětlený a okrášlený nám připomíná hrob, v němž byl Pán Ježíš před zraky svých věrných ukryt tak, jako svatá hostie jest ukryta rouškou před námi.

8. Žalostivé hodinky.

§ 22. Bílá sobota.

Bílá sobota jest památným dnem toho, že Pán **Ježíš v hrobě odpočíval**, a jest **vigilií Božího hodu velikonočního**.

Bílou sobotou nazývá se, protože jindy v ten den bývali **křtění dospělí katechumeni** a **odívali**

se v bílé roucho na znamení čistoty duše, jíž ve křtu svatém nabyli.

Křtili se o vigilii Božího hodu velikonočního, aby s Kristem Pánem den na to i své vlastní z mrtvých vstání z hrobu hříchů slaviti mohli.

Na bílou sobotu konají se tyto obřady:

1. Hned z rána vystavuje se velebná svátost oltářní v **Božím hrobě**.

2. Žehná se **nový oheň**. Před chrámem postavena hranička dříví, tato zapálí se jiskrou z kamene ocilkou vykřesanou; v ohni tom **spalují se svaté oleje**, jež od předešlého roku byly zůstaly. Oheň požehná se modlitbou, vodou svěcenou a kadidlem. — Taktéž požehná se tu **pět velkých kadidlových zrn**.

Kámen značí Krista Pána, který jest „úhelným kamenem“ církve svaté. Jako z mrtvého kamene živá jiskra vychází, tak Pán Ježíš mrtev v hrobě odpočíval a potom k životu novému vstal.

3. Žehnají se **nová světla**, a to svíce **trojkrutec** (triangl) a **paškál** (svíce velikonoční).

Jahen nese **triangl** čili **trojkrutec** v průvodu do kostela, u dveří poklekaje zpívá: „Světlo Kristovo“, načež lid odpovídá: „Bohu díky“, a zapálí od nového ohně první svíci jeho. Týmž způsobem zapálí ve prostřed kostela druhou a před hlavním oltářem třetí svíci.

Triangl znamená nejsvětější Trojici, o níž nás poučil Pán Ježíš; proto se zapaluje od nového ohně, od svíčky totiž v novém ohni rozžaté, znamenající Pána Ježíše. Znenáhla se rozsvěcuje, protože lidé znenáhla k poznání nejsvětější Trojice dospěli.

Při hlavním oltáři žehná kněz **svíci velikonoční** čili **paškál**; jahen zpívá chvalozpěv ke cti Krista Pána („Exultet“), mezi zpěvem zasazuje do svíce

v podobě kříže zrna kadidlová, zapaluje paškál od triangu a od paškálu rozsvěcuje i **věčné světlo**.

„Exultet“ (nechť se veselí) jest chvalozpěv, v němž církev svatá vybízí anděly a svaté ku plesání nad vykonaným dílem Vykupitelovým, lidi pak ku povstání z hříchu k novému životu a přítomně zvláště k modlitbám za církev i představené její, panovníka i veškeren lid.

Svíce velikonoční znamená Krista, **pět zrn** patero jeho ran; vonné **kadidlo** upomíná na vonné masti, kterými bylo tělo Páně pomazáno. — Od paškálu rozsvěcuje se **věčné světlo**, nebo Pán Ježíš věčně žije, když z mrtvých vstal.

4. Kněz světí **křestní vodu**. U oltáře čte se **dvanácte proroctví** starozákonních, na křest svatý se vztahujících. Potom ubírá se kněz ke křtitelnici, do níž nalita byla čistá voda.

1. Tu **modlí se** nad vodou, aby ji Bůh mocí svou způsobnou učinil k očistění duší hříšných, a ty, kteří jí pokřtěni budou, do života věčného uvedl.

2. **Dotýká se dlaní hladiny vodní**. To znamená, že Duch svatý dotýkati se bude mocí svou pokřtěných a chrániti je bude.

3. Dělá rukou **nad vodou tři kříže**, a to značí, že dosahujeme odpuštění hříchův od Boha trojjediného skrze smrt Páně na kříži.

4. **Vylévá** dlaní ze křtitelnice trochu **vody na čtyři strany**, na znamení, že křest svatý udílí se po všech končinách světa.

5. **Dýše třikráte** v podobě kříže ve vodu, což znamená, že těm, kdož vodou tou pokřtěni budou, vdechnut bude Duch svatý.

6. Pohřizuje do **vody třikráte paškál**. To upomíná nás na křest Páně, při kterém Pán Ježíš do Jor-

dánu byl pohřžen. Pán Ježíš posvěcuje sám vodu křestní. — Potom **kropí přítomné** touto vodou, aby snažili se zachovati si čistotu srdce, jíž na křtu svatém nabyli.

7. Přidává do vody trochu **oleje křtěncův** a pak **křížma**, a na to **obojího** najednou. — Jako olej s vodou se spojuje, tak také Pán Ježíš spojen bude s věřícími, a Duch svatý jim bude udíleti hojně milostí (neboť mazání svatými oleji jest zevnější znamení jeho milosti).

8. Na konec zpívají se **litanie o všech svatých**. V nich se prosí Bůh, by na jejich přímluvu všem lidem milost svatého křtu udělití a v milosti té je zachovati ráčil.

Jindy bývali na to **křtění dospělí katechumeni**.

5. Potom slouží kněz slavnou **mši svatou**. V každém chrámě slouží se toliko **jediná**. Mše svatá bývala jindy sloužena až v neděli ráno na radostnou památku z mrtvýchvstání Páně. Proto koná se v rouše **bílé barvy**, pěje se při ní **Gloria** a tu **zvoní se** všemi zvony, pěje se **Alleluja** („Sláva Bohu“). Po pravé straně oltářní rozsvěcuje se paškál a na oltář staví se kříž ovinutý bílou štolou. Neboť svým z mrtvýchvstáním dokonal Kristus svůj úřad kněžský (štola jest totiž znakem kněžského úřadu). — Až do večera zůstává vystavena velebná svátost v Božím hrobě.

6. Večer slaví se místo v neděli ráno **vzkříšení**. Kněz snímá monstranci s velebnou svátostí s oltáře (Božího hrobu), odkládá s monstrance roušku a obrátiv se k lidu zazpívá: „Vstalť jest této chvíle.“ Potom ubírá se s velebnou svátostí v průvodu buď jenom chrámem aneb i kolem chrámu k hlavnímu oltáři.

Na to pěje se Ambrosianský chvalozpěv: „Tě Boha chválíme“, a kněz udílí poěehnání nejsvětější svátostí.

Velebná svátost **okuřuje se** kadidlem: to znamená, aby modlitby naše k Pánu Ježíši vystupující byly jemu jako libou vůní. — Po poěehnání ukládá se velebná svátost do tabernaklu.

§ 23. Svátky velikonoční.

Neděle velikonoční sluje **Boží hod velikonoční**; tu slouží kněz **slavnou mši svatou** v rouše bílé barvy na oslavu Spasitelovu, který v ten den z mrtvých vstal.

Boží hod velikonoční jest dle starobylého obyěje církevního vždy **první nedělí po prvním jarním úplňku**.

Proto jsou svátky velikonoční někdy dříve, někdy později a dle toho jest po Zjevení Páně více nebo méně neděl (viz §. 14).

Velikonoce nazývají se svátky ty, poněvadĚ židovské Velikonoce byly jich předobrazením; beránek naznaĉoval Beránka nového zákona, který krví svou nejenom prvorozence rodin, ale všecy lidi od smrti věčné vykoupil a z otroctví hřichu vysvobodil.

O Velikonocích **žehnávají se pokrmy**, jako: beránek, upomínající nás na beránka velikonočního; chléb a víno, upomínající na chléb a víno při poslední večeři Páně; vejce, obraz to z mrtvýchvstání Páně. — Křesťané po celý půst nepožívali těchto pokrmův, až teprv o hodu Božím, a tu z vděčnosti k Bohu si je dávali žehnatí.

Druhý svátek velikonoční (zasvěcený) čte se evangelium o tom, jak zjevil se Pán Ježíš dvěma učeníkům jdoucím do Emaus.

§ 24. Neděle po Velikonoci. Křižoví či prosební dnové. Svátek na nebe vstoupení Páně.

Po Velikonoci slaví se **šest neděl**. — Až do svátku na nebe vstoupení Páně hoří při mši svaté paškál a na oltáři jest soška Krista-vítěze.

První neděle po Velikonoci sluje také **bílá** či **provodní**, poněvadž jindy ti, kdož na bílou sobotu byli pokřtěni, ještě v tuto neděli měli naposledy bílý šat a tímto oděni v průvodu do chrámu se ubírali a tam sliby křestní obnovovali.

Po páté neděli jsou **křížoví** či **prosební dnové** (v pondělí, úterý a ve středu). — Jsou to dnové kající, o nichž konají se z rána po mši svaté **průvody** prosebné, křížové do polí. — Před průvodem tím nese se **kříž**, cestou modlí se (zpívá) kněz i lid **litanie** o všech svatých, zastavuje se **na čtyřech místech** (u kaplí, křížů, soch), a tam konají se modlitby za udělení a zachování úrody zemské. Při každém zastavení zpívá kněz částku evangelia jednotlivých evangelistův na znamení, že evangelium Kristovo bylo zvěstováno na všechny čtyři strany světa. Pobožnost ta ukončuje se v kostele závěrečnými modlitbami litaníí. — Roucho kněžské jest při průvodech těch barvy **fialové**.

Průvody ty nejdříve konal (v 5 století) svatý **Mamertus**, biskup ve Vienně v jižní Francii, když okolí města stíženo bylo velikými ranami, aby takto na Bohu vyprosil odvrácení těchto strastí.

Podobný průvod a za týmž účelem koná se před tím již na den **svatého Marka** (25. dubna).

Průvod ten zavedl svatý papež **Řehoř Veliký** (v 6. století) v Římě na odvrácení morové rány, která tehdáž v městě onom zuřila.

Po prosebných dnech slaví se ve čtvrtek **svátek na nebe vstoupení Páně** slavnou mší svatou; když se při ní zpívá evangelium o tom, jak Pán Ježíš na nebe vstoupil, zhasí se paškál a po mši svaté odnáší se s oltáře paškál i socha Pána Ježíše.

Třetí doba církevního roku.

Doba svatodušní.

(Doba svatodušní trvá od svátků svatodušních až k první neděli adventní.)

§ 25. Svátky svatodušní (letnice).

O **vigilii** svatodušní jest přikázán přísný **půst**; tu svěťí se **voda křestní** týmž způsobem, jako na bílou sobotu (jenom že před svěcením se čte toliko šest profecí). Křestní voda svěťí se proto, že za starodávna na hod Boží bývali křtěni katechumeni na památku toho, že po seslání Ducha svatého apoštolé poprvé křtili.

Na **hod Boží svatodušní** slaví církev svatá památku toho, že Duch svatý na apoštoly sestoupil a takto církev od Krista Pána založenou jako potvrdil a ji od té doby chrání na všechny časy proti všem nebezpečím svou milostí. — Na oslavu Ducha svatého, Osvětitele a Posvětitele, slouží se **slavná mše svatá** v rouše **barvy červené**.

Duch svatý sestoupil na apoštoly v podobě jazykův ohnivých (červená barva jest barvou ohně) a rozebrál je tak svatou láskou, že pro Krista radostně krev svou prolévali.

O svátcích svatodušních a jich oktávě udílejí biskupové v sídlech biskupských věřícím svaté **biřmování**; nebo jako Duch svatý posílil apoštoly, když na ně sestoupil, tak sílí také ve svatém biřmování křesťany, aby víru svou slovem i skutkem vyznávali a zmužile hájili.

V pondělí po Božím hodě jest **druhý** zasvěcený **svátek svatodušní**.

§ 26. Neděle po sv. Duchu. Svátek Božího těla.

První neděli po svatém Duchu (v oktávu Božího hodu) slaví se svátek **nejsvětější Trojice**. Tu opakuji křesťané v jeden den všechny tři velké slavnosti církevního roku, připomínajíce si lásku Boha Otce i Syna i Ducha svatého; vyznávají víru v nejsvětější Trojici a projevují díky své za dobrodiní, jež každá osoba božská nám prokazuje.

Po této neděli ve čtvrtek slaví se slavnost **Božího těla** ke cti velebné svátosti oltářní. Při slavné mši svaté proměňuje kněz dvě svaté hostie; tu, které nepřijal, klade do monstrance, bere monstranci do rukou a nese ji v slavném **průvodě** kostelem a někde i mimo kostel. Průvod ten zastavuje se **u čtyř oltářů**; tu zpívá se vždy částka jednoho ze čtyř evangelií, jednající o ustanovení velebné svátosti oltářní; koná se modlitba ke cti nejsvětější svátosti a za úrodu zemskou, a na konec se udílí požehnání nejsvětější svátostí. Od posledního oltáře kráčí kněz s lidem k hlavnímu oltáři v kostele; slavnost končí se vznešeným zpěvem: „Tě Boha chválíme“ a požehnáním.

Průvod zastavuje se **při čtyřech oltářích** na čtvero stranách světových na znamení, že všude čest svátosti oltářní se vzdává. — Ustanovení velebné svátosti slaví se s největší slávou teprve v tento den, poněvadž o zelený čtvrtek, vlastní totiž památný den ustanovení jejího, myslí věřících příliš jsou naplněny smutkem nad počínajícím utrpením Páně.

Slavnost tuto zavedl papež Urban IV (1264) pro celou církev; poprvé konala se v Lutichu, k čemuž podnět zavedla Juliana, nábožná panna klášterní.

Po svatém Duchu bývají pravidelně **dvacetčtyři neděle**.

Byly-li však svátky velikonoční příliš brzy, tak že proto po Zjevení Páně místo šesti neděl na př. byly jenom tři, tu jest

po svatém Duchu o tři neděle více, tedy dvacetsedm neděl. Evangelia vynechaných tří neděl po Zjevení Páně čtou se pak na 24., 25. a 26. neděli po svatém Duchu, evangelium neděle 24. po svatém Duchu čte se pak na 27. neděli.

§ 27. Svátky svatých.

Církev svatá oslavuje **Marii Pannu** nade všechny ostatní svaté. **Zasvěcenými svátky** ke cti Panny Marie jsou:

1. svátek **neposkvrněného početí** Panny Marie (8. prosince);
2. svátek **očišťování** Panny Marie (2. února) jest zároveň slavností Páně;
3. svátek **zvěstování** Panny Marie (25. března);
4. svátek **navštívení** Panny Marie (první neděli v červenci);
5. svátek **na nebe vzetí** Panny Marie (15. srpna);
6. svátek **narození** Panny Marie (8. září);
7. svátek **jména** Panny Marie slaví se vždy v neděli po svátku narození Panny Marie; na památku odražení Turkův od Vídně 12. září 1683 (od papeže Innocence XI. zavedený).

Mimo to slaví se ke cti Matky Boží **slavnost růžencová** (na první neděli v měsíci říjnu na památku slavného vítězství křesťanských vojsk nad Turky v námořní bitvě u Lepanta r. 1571.); **sedmibolestné** Panny Marie (v pátek před květnou nedělí); Panny Marie **sněžné** 5. srpna a jiné.

Svátek **andělů strážných** slaví se první neděli v září.

Zasvěcenými svátky svatých pro veškeru církev jsou: a) svátek svatého **Stěpána**, prvomučeníka; b) sva-

tého **Petra a Pavla**, knížat apoštolských (29. června), kteří za císaře Nerona v Římě smrtí mučenickou zemřeli; c) slavnost **všech svatých** (1. listopadu).

Po svátku tomto koná církev památku **věrných zemřelých**, „dušiček“ (2. listopadu), a tu konají se v chrámu Páně i na hřbitově modlitby za zemřelé křesťany.

V jednotlivých zemích slaví se svátky **zemských patronů**, to jest těch svatých, kteří v zemi té zvláštní zásluhy před Bohem si dobyli, v zemi té žili, působili, v ní zemřeli, nebo v ní pochováni jsou.

Přední patronové **čeští** jsou: **svatý Václav** (28. září, protože zemřel smrtí mučenickou dne 28. září 935), **svatý Jan Nepomucký** (16. května, umučen 20. března 1393) Na **Moravě** ctí se za patrony zemské svatí **Cyrill a Methoděj** (5. července). Ve **Slezsku** sv. **Hedvika** (15. října). Dnové těchto svatých jsou v jednotlivých zemích svátky zasvěcenými.

I jednotlivé **stavy** mají **své patrony** (svatý Alois, svatý Řehoř, papež, jsou patrony školní mládeže).

Slavnost posvěcení chrámu světívá se u nás pro všechny chrámy společně v jeden den a to třetí neděli v měsíci říjnu.

IV.

O úkonech čili obřadech bohoslužebných.

V této části jedná se: 1. o službách **Božích dopoledních**, 2. o službách **Božích odpoledních** a jiných pobožnostech církevních, 3. o svatých **svátostech**, 4. o **svěceních** a **žehnáních**.

I. O dopoledních službách božích.

§. 28. O mši svaté.

Oběť mše svaté, jakožto nekrvavá památka a obnovení krvavé oběti Kristovy na kříži, jest **středem veškeré bohoslužby** církevní. Proto spojuje církev svatá velikou část bohoslužebných úkonů se mší svatou a zasvěcuje každou slavnost mší svatou.

Podstatné obřady oběti této ustanovil Pán Ježíš sám, když konal sám tuto nekrvavou oběť při poslední večeři své. K větší oslavě oběti té a ku vzdělání lidu přidala církev svatá k obřadům oněm ještě i nové, významné obřady.

Mše svatá jest buď **tichá** nebo **zpívaná**. Tichou nazývá se ta, při které kněz modlitby všechny pouze říká (šeptem a hlasitě); zpívanou jest ta, při které některé modlitby zpívá. — Zpívaná nazývá se **slavnou**, když knězi při ní jiní ještě duchovní (jahan a podjahan) přisluhují, kadidla se užívá, mnoho světél, slavnější hudba a zpěv a t. d. jest.

Obřady mše svaté dělí se na dvě části, a to: 1. část přípravnou, **mši svatou katechumenů čili křtěncův**, 2. skutečnou mši svatou, **mši svatou věřících**.

§ 29. A. *Mše svatá křtěncův čili katechumenův.*

Obřady této části mše svaté jsou přípravou ke skutečné oběti a nazývají se mší svatou **křtěncův**, protože při nich směli bývati křtenci přítomni. I kající bývali jí přítomni. Po obřadech těch však musili opustiti chrám a odejíti do předsíně chrámové.

Mše svatá křtěnců skládá se z těchto částí: 1. z **modlitby stupňové**, 2. z **Introitu**, 3. z **Kyrie eleison**, 4. z **Gloria**, 5. z **Kollekt**, 6. z **Epištoly** a **krátkých modliteb po Epištole**, 7. z **Evangelia**.

Kněz oblečen v roucho mešní a drže kalich v levé ruce, ubírá se ze sakristie k oltáři.

Než vychází ze sakristie, dává se lidu znamení zvonkem, že nyní začne již mše svatá.

Před oltářem, v němž velebná svátost ukryta, kleká kněz na pravé koleno; před oltářem, v němž není těla Páně, hluboce se ukloňuje.

Vystupuje potom k oltáři po stupních, rozstírá korporále a na ně postaví kalich zastřený; bursu odkládá stranou. Potom odchází na levou stranu oltářní a otvírá knihu mešní, kterou služebník oltářní (ministrant) tam byl položil. Pak vrací se do prostřed oltáře a odtud sestupuje až před nejdolejší stupeň oltářní a modlí se tam

1. modlitbu stupňovou.

Učiniv **kříž**, modlí se **žalm 42.**, kterým vyjadřuje velikou touhu svou po tom, aby mohl Bohu vzdáti úctu a slávu; potom **vyznává** i on i ministrant ve jménu lidu skroušeně **hříšnost** svou (konfiteor = „vyznávám se“) a prosí Boha za odpuštění a **svaté za přímlovu**, zvláště pak ty, jejichž ostatky v oltáři uloženy jsou, **vystupuje k oltáři** a **líbá** jej tam, kde jsou uloženy ostatky svatých.

Modlitbu tu koná u **nejnižšího stupně** na důkaz své pokory a nehodnosti, jindy konávala se v předsíni chrámové; **křížem** ji začíná, by na jevo dal, že mše svatá jest památkou oběti na kříži vykonané; **líbá oltář** na význam, že svaté ctí a s nimi svou modlitbu před Bohem v jedno spojuje.

2. **Introit** (vstup). K modlitbě té kráčí kněz ke knize **na levé straně** oltářní. Modlitba ta, nyní zkrácená, bývala jindy celý **žalm**, který lid v chrámu Páně zpíval mezi tím, když kněz kráčel k oltáři. Z celého žalmu modlí se nyní kněz v modlitbě té jenom jeden verš.

Dle počátečních slov Introitu říká se mši svaté: „Rorate“, „Rekviem“ (Odpočinutí věčné...).

3. Po Introitu jde kněz do prostřed oltáře a tu volá kajicně a toužebně: **Kyrie eleison, Christe eleison** (Pane, smiluj se — Kriste, smiluj se). Tyto krátké modlitby tu opakuje střídavě s ministrantem **devětkrát**.

Třikrát Kyrie, třikrát Christe a opět třikrát Kyrie. Časté **opakování** značí vřelou toužebnost po milosrdenství Božím; s každou z těchto trojích modliteb obrací se k jedné osobě božské.

4. Přesvědčen, že Bůh jistě se nad ním i lidem smiluje, volá radostné **Gloria**, „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.“

Gloria vynechává se ve dni kajicí a při mši svaté za mrtvé.

5. Když byl Bohu slávu vzdal, pak teprve přednáší jemu jménem církve společné prosby věřících. **Libá oltář**, obrací se k lidu a pozdravuje jej: „**Pán s vámi**“ („Dominus vobiscum“ — lid pak [nebo ministrant] dí: „et cum spiritu tuo“, t. j. „i s duchem tvým“) a na to se ubírá ke knize a tam dí: „**Modleme se**“ (Orémus), modlí se s rozpjatýma, k nebi povýšenýma rukama jednu nebo více modliteb, **kollekty** nazvané.

Kollekta jest tolik, jako modlitba (orace), v níž prosby k Bohu jsou v jedno sebrány. Kollekty **končí** slovy: „Skrze

Ježíše Krista, Pána našeho, který s Otcem i Duchem svatým živ jest a kraluje na věky věkův. Amen“ (nebo podobnou chválou).

6. Po kollektách čte **Epištolu**, část buď z listů svatých apoštolů, nebo za skutkův apoštolských a nebo i z písma svatého starého zákona. — Ministrant po ní odpovídá: „Bohu díky“ (Deo grátias), t. j. Bohu díky za to, že zjevil se nám skrze svaté apoštoly a své poslance v starém zákoně.

Po Epištole modlí se tyto krátké **modlitby**: a) **Graduále**, b) **Alleluja**, c) **traktus**, d) **sekvenci** (nikoli však vždycky všechny).

Graduále (modlitba postupní) byl jindy žalm, který zpíval lid mezi tím, když jahen vystupoval po stupních (gradus) na kazatelnu, aby tam evangelium četl. Nyní skládá se jenom z verše onoho žalmu a krátké modlitby.

Alleluja („sláva Bohu“) vynechává se o dnech kajících a místo něho přidává se ke graduále **traktus** (tolik jako zpěv táhlým, žalostným hlasem zpívaný), krátká modlitba; po Alleluja nebo po traktu bývá někdy **sekvence** (následující, poslední zpěv), modlitba buď radostného, nebo žalostného obsahu.

Sekvenci jest **patero**: 1. **slavné tři**: o Velikonocích, o svatodušních svátcích, o Božím těle; 2. **žalostné dvě**: o Panně Marii sedmibolestné (v pátek před květnou nedělí) a při mši svaté za mrtvé.

7. **Evangelium**. Kněz odchází od levé strany do prostřed oltáře a tu skloněn k oltáři modlí se, by Bůh srdce i ústa jeho očistil a posvětil ke čtení svatého evangelia. — Ministrant odnesl mezi tím knihu na **pravou stranu**. — Kněz dí: „Pán s vámi.“ -- „Poslyšte začátek — (nebo pokračování) — svatého

evangelia podle svatého . “ („Sláva tobě, Pane“) při tom knihu i sebe **křížem** znamená a hlasitě čte (nebo zpívá) evangelium. Na konec **líbá knihu** (a tu dí ministrant: „Chvála tobě, Kriste“).

Evangelium znamená radostnou zprávu.

Pravá strana platí za důstojnější. Odnášela se kniha s levé strany na pravou i proto, že jindy po evangeliu kladli věřící na levou stranu oltářní obětní dary.

Křížem znamená **knihu**, protože v knize té se vypisuje život i učení Ježíše ukřižovaného; **na čele** dělá kříž na znamení, že za víru se stydět nebude; **na ústech**, že ji vždy vyznávati bude; **na prsou**, že ji v srdci nositi t. j. podle ní žiti bude. — Totéž činí i lid, který při svatém evangeliu **stojí** a tím úctu svou k němu na jevo dává a zároveň i to, že hotov jest, hájiti i brániti svaté evangelium a pro ně všecko trpěti.

Po evangeliu **kázal** biskup, kněz (nebo jahan), vykládal totiž přečtenou částku jeho. Při tom bývali křtěnci a kajicníci přítomni, ale potom musili odejíti z chrámu a tam setrvali jenom věřící.

§ 30. *B. Mše svatá věřících.*

Tato dělí se opět na tři částky, a to: 1. **Obětování** (offertorium), 2. **proměňování** čili **pozdvihování**, 3. **přijímání** (communio).

Přípravou k ní jest **Krédo** (credo = věřím). Lid, který v chrámě zůstal, vyznával hlasitě víru svou. Kněz modlí se hlasitě toto vyznání víry a při slovech: „jenž se počal z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny“ z úcty k Spasiteli pokleká.

Vyznání to sluje **Nicéno-Cařihradské**, poněvadž sesláveno bylo na základě vyznání apoštolského na obecných sněmech církevních v Nicei (325) a Cařihradě (381).

§ 31. Obětování (offertorium).

Obětování jmenuje se tato částka mše svaté, poněvadž při ní kněz obětuje Bohu **chléb a víno** tak, jako Kristus při poslední večeři obětoval.

a) Příprava k obětování.

Kněz líbá oltář, obrací se k lidu a pozdravuje jej: „Pán s vámi.“ Na to k oltáři obrácen dí: „Modleme se“ a modlí se krátkou **modlitbu „offertorium“** nazvanou a po ní **odhaluje kalich**.

Jindy **nosívali věřící dary** obětní k oltáři (chléb, víno, svíce, peníze), a při tom **zpíval se žalm**. Nyní místo onoho žalmu jest jenom ona krátká modlitba; ta sluje offertorium, protože jindy mezi oním zpěvem, na jehož místě jest modlitba ta, skutečně lid obětoval své dary. — **Obětní dary** dělily se na **tři části**: část patřila chrámu, část duchovním a část chudým.

b) Obětování samo.

Kněz bere do ruky **paténu s hostií** a drže ji oběma rukama nad oltářem před sebou, prosí Boha, aby ji přijal na odpuštění hříchův a ke spáse všech. Paténou dělá kříž nad korporálem, klade na to **hostii na korporále** a paténu ukládá pod korporálem po pravé straně.

Potom bere **kalich** do ruky, nalévá tam **vína, žehná vodu** a této také trochu do kalicha nalévá; pozdvihuje kalich a prosí Boha, by i oběť tu ke spáse lidu přijal. Učiniv kalichem kříž nad korporálem, postaví jej na ně a přikryje pallou.

Pokorně skloněn k oltáři prosí Boha, by oběť jeho se zalíbením přijal, a **žehná** ji křížem.

Přilévá **do vína vody**, protože činiti tak bylo obyčejem již za časů Páně; znamená to také spojení přirozenosti božské a lidské v jednu božskou osobu Ježíše Krista.

c) **Po obětování.**

Na levé straně oltářní **myje si ruce** (modle se žalm 25. „Lavábo“, „Umyji mezi nevinnými ruce své“). Umývání to znamená čistotu srdce, s kterou kněz i lid přítomen býti má při oběti nejsvětější.

Jindy musil mýti si ruce, neboť je znečistil, když přijímal od věřících rozličné dary obětní.

U prostřed oltáře prosí opět nejsvětější Trojici, aby oběť jeho milostivě přijala **na přímluvu svatých**; obrací se od oltáře a prosí i **lid za přímluvu** (říkaje: „Oráte fratres“ — modlete se, bratří).

K oltáři obrácen modlí se jednu nebo více modliteb: **sekréty**; modlí se je tichým hlasem na význam vroucnosti své. V nich prosí Boha taktéž za milostivé přijetí oběti.

Sekréta = tajná, tichá modlitba.

Tichým hlasem naznačuje také tajemství svatého úkonu.

Sekrét jest vždy **tolik, kolik** bylo **kollekt**.

d) **Praeface** (po česku: předmluva) jest modlitba (zpěv) přípravná k druhé části mše svaté věřících. — Kněz vybízí v ní přítomné, aby s anděly vzdávali Bohu slávu a díky, a dí ke konci: „**Svatý, svatý, svatý** Pán Bůh zastupův, plna jsou nebesa i země slávy tvé! Hosanna na výsostech! Požehnaný, který přichází ve jménu Páně! Hosanna na výsostech!“ (**Sanctus** = svatý.)

Při **sanctus** **zvoní** ministrant, aby tím vybídl k oslavování Boha i ty, kdož kněze v chrámu Páně viděti a slyšeti nemohou.

§ 32. **Proměňování či tichá mše svatá.**

Proměňování nazývá se ta část mše svaté, poněvadž tu kněz skutečně chléb a víno v tělo a krev Páně proměňuje.

Nazývá se **tichá mše svatá**, poněvadž se koná hlasem tichým, což velikou nábožnost a tajemnost znamená.

Jinak sluje také **kánon** (řecky = pravidlo); nebo jako pravidlo se nemění, tak nemění se nikdy tato část mše svaté.

Dělíme jí na: a) tichou mši svatou **před proměňováním**, b) **mezi proměňováním**, c) **po proměňování**.

§ 33. a) *Tichá mše svatá před proměňováním.*

1. Kněz **žehná** dary obětní trojím křížem a **modlí se za církev**, papeže, biskupa, zeměpána a všechny pravověrné křesťany.

2. Modlí se **za živé křesťany** v chrámě přítomné a za ty, kteří jeho modlitbám byli poručeni.

3. Prosí **za přímluvu** Marii Pannu, svaté apostoły a svaté mučeníky z nejstarší doby církve.

4. **Klade obě ruce** na dary obětní, aby tímto naznačil, že Kristus Pán tresty za hříchy naše na sebe vzal a za ně zemřel.

5. **Žehná** dary obětní a prosí Boha, aby je v tělo a krev Páně proměnil.

§ 34. b) *Tichá mše svatá mezi proměňováním.*

Tu činí kněz všechno, co činil Pán Ježíš při poslední večeři. Bere **chléb** do rukou, žehná jej, zvedá oči k nebi a dí: „**Totoť jest zajisté tělo mé.**“ Kleká před tělem Páně, **pozdvihuje** je do výše a opět kleká před ním.

Potom snímá pallu **s kalichu**, žehná jej, zvedá jej nad oltář a dí nad ním. „**Tentoť jest zajisté kalich**

krve mé — která za vás a za mnohé vylita bude na odpuštění hříchův.“ Na to klekaje před krví Páně, dí: „To čiňte na mou památku“, **pozdvihuje** kalich a opět se klaní krvi Páně.

Kněz **pozdvihuje** tělo a krev Páně, aby je věřící viděli a klaněli se jim; při **pozdvihování** tom zpomínáme si, jak byl Pán Ježíš pro hříchy naše na kříž pozdvižen.

Při pozdvihování **zvoní** ministrant; někde i s věže se zvonívá, aby lid i mimo kostel věděl, že v chrámu Páně nejsvětější úkon mše svaté se koná.

Při pozdvihování klečí věřící, bijí se kajicně po třikráte v prsa, říkajíce: „Bože, buď milostiv mně hříšníku“; nebo: „Ježíši Kriste, Tobě jsem živ — Tobě umírám — Tebe milovati chci až do skonání“; nebo: „Ježíši Kriste, v Tebe věřím — v Tebe doufám — Tebe nade všecko miluji.“

c) Tichá mše svatá po proměňování.

1. Kněz **zpomíná na utrpení, vzkříšení a na nebe vstoupení** Páně a žehná oběť nejsvětější trojím křížem, nebo mše svatá jest táž oběť, jako oběť na kříži;

2. prosí Boha, aby oběť jeho tak milostivě přijal, **jako oběť Abelovu, Abrahamovu a Melchisedechovu;**

3. prosí **za ty, kdož přijímati budou** při mši svaté;

4. modlí se **za zemřelé**, zvláště za ty, kdož jeho modlitbám poručeni byli;

5. modlí se za **hříšníky**, a tu u vědomí své hříšnosti bije se i on i ministrant (jménem věřících) v prsa a prosí svaté za jich přímluvu;

6. modlí se i **za veškeru přírodu**; žehná svatou hostií i kalich trojím křížem, říká: „Skrze Ježíše

Krista, skrze kteréhož vždycky všecko dobré tvoříš, posvěcuješ, oživuješ, požehnáváš a nám uděluješ.“

§ 35. Přijímání.

a) *Modlitby před přijímáním.*

1. Před svatým přijímáním modlí se kněz modlitbu Páně, **Otče náš** („Pater noster“); potom **béře paténu**, dělá jí **kříž** na sobě, neboť svatá hostie, která na ni položena bude, jest tělem Krista ukřižovaného; potom **libá** paténu z uctivosti k tělu Páně. — Na to klade svatou hostii na paténu a **láme** ji na dvě polovice a z levé polovice ulomí malou částčku a tu pouští do kalichu.

Lámání svaté hostie upomíná nás na to, že i Pán Ježíš při poslední večeři lámal chléb a dával apoštolům. Za starodávna činíval kněz taktéž, lámal totiž velikou hostii na částky pro sebe i lid. Lámání naznačuje také bolestné utrpení Páně. — Částka svaté hostie dává se do kalichu na znamení, že tělo a krev Páně jsou nerozlučně spojeny v každé způsobě.

2. Kněz **bije se třikráte** v prsa, říká: „**Be-ránku Boží**, jenž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi“ (po třetí: „daruj nám pokoj“ — „**Agnus Dei**“).

3. Na to modlí se tiše **tři modlitby**: za pokoj v církvi, za odpuštění hříchův a za hodné přijímání.

Po první modlitbě dává kněz přísluhujícím duchovním **po-líbení pokoje**; někde libá se kříž s ostatky svatých (zvaný pacifikál).

§ 36. b) *Přijímání.*

1. Kněz **béře tělo Páně** do levice, **bije se tři-krát** v prsa a říká třikrát: „**Pane, nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slo-vem, a uzdravena bude duše má.**“

Při oněch slovech **zvoni** ministrant třikrát. Věřící v chrámu Páně klekají a bijí se pokorně v prsa, říkajíce při tom s knězem ona slova.

Na to bere sv. hostii do pravice, dělá jí kříž a dí: „**Tělo Pána našeho Ježíše Krista ostříhej duši mou k životu věčnému. Amen.**“ Potom přijímá tělo Páně.

2. Na to bere kalich, když byl s něho sňal pallu, dělá jím kříž a dí: „**Krev Pána našeho Ježíše Krista ostříhej duši mou k životu věčnému. Amen;**“ a přijímá krev Páně.

3. Aby ani v kalichu ani na prstech nezůstaly částky velebné svátosti, **čistí kalich a omývá prsty.**

Do kalichu dává nejprve naliti si trochu **vína** a to vypije; potom přes prsty, v nichž držel svatou hostii, dává liti si **vína i vody** a když i to vypil, utírá prsty, patěnu i kalich purifikatoriem.

Na to upravuje a zahaluje kalich tak, jak byl přinesen na oltář.

§ 37. c) *Po přijímání.*

Po přijímání přenáší se **mešní kniha na levou stranu oltářní.**

1. Tam modlí se kněz modlitbu krátkou, „**přijímání**“ (communio) zvanou. Modlitba ta jest verš žalmu, který jindy zpíván býval mezi tím, co věřící přijímali; odtud jméno její.

2. Od prostřed oltáře pozdravuje lid („Pán s vámi“) a modlí se opět na levé straně z knihy **modlitby po přijímání** (postcommunio).

Modliteb těch jest **tolik, kolik** bylo **kollekt** a **sekret**, a modlí se týmž způsobem jako kollekty.

3. Od prostřed oltáře pozdravuje opět lid: „Pán s vámi“ a na to dí: „**Ite missa est**“ = jděte, ukončena jest (oběť).

Ve dni kající říká místo toho: „**Benedicámus Domino**“ (dobrořečme Pánu); nebo jindy zůstávali v takové dni věřící i po mši svaté v chrámu Páně, a kněz je těmito slovy k modlitbám vybízel.

Ministrant odpovídá: „Bohu díky“ (Deo gratias).

Na to dává kněz lidu **požehnání znamením kříže**.

4. Naposledy čte **poslední Evangelium**. To bývá nejčastěji počátek Evangelia svatého Jana („Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a Bůh byl Slovo“).

§ 38. **Zpívaná a slavná mše svatá. Rekviem.**

1. Při **zpívané** mši svaté zpívá kněz: **Gloria** (in excelsis Deo), **kollekty** (s Dominus vobiscum), **Epištolu** (čte), **Evangelium**, **Credo** (in unum Deum): při **obětování**: „Pán s vámi“ a „Modleme se“, **prae-faci**; — po pozdvihování: **Pater noster** (a před tím: „per omnia saecula saeculorum“ = na všechny věky věkův), po něm: **Pokoj Páně budiž vždycky s vámi, modlitby po přijímání** (s Dominus vobiscum), **Pán s vámi** a **Ite missa est** (nebo — **Benedicámus Domino**).

2. Při **slavné** mši svaté čte **Epištolu podjahren**, **Evangelium** zpívá **jahren**. — **Okuřování** kadidlem (oltáře) děje se *a)* po stupňové modlitbě, *b)* mezi Evangeliem (tu okuřuje se jenom kniha a kněz), *c)*

po obětování (před umýváním rukou), *d)* mezi pozdvihováním.

Okuřování znamená, aby modlitby naše jako vonný dým k Bohu vystupovaly a jemu milé byly.

3. Mše svatá **za zemřelé** slouží se **v rouše černém**; introit její začíná slovy: **Requiem** (pokoj věčný dej jim, Pane).

Při ní **vynechává se** v modlitbě stupní **žalm 42., Gloria a Krédo, Alleluja**; místo „Ite missa est“ říká se „Requiescant in pace“ (odpočiňte v pokoji) a **nedává se požehnání**.

§ 39. **O posvátných úkonech se mší svatou spojených.**

1. **V neděli kropí** kněz před zpívanou mší svatou oltář, sebe i lid v chrámě **vodou svěcenou**.

U oltáře zapěje slova žalmu 50.: „**Pokropíš mne**“ (Asperges me); na kůru pak zpívají tento žalm mezi tím, co kněz kropí lid.

O nedělích po Velikonocích místo žalmu 50. zpívá se jiný zpěv, začínající slovy: „Vidi aquam“ (viděl jsem vodu).

Na to modlí se kněz u oltáře modlitbu, v níž prosí Boha, aby všecky přítomné andělem svým opatrovati ráčil.

Kropení to znamená, že všickni s čistým srdcem v chrámu dlíti mají.

2. **Požehnání nejsvětější svátostí**. Po mši svaté vystavuje kněz velebnou svátost na oltáři; kdykoliv k ní přistupuje, od ní odstupuje, vždy před ní uctivě kleká; okuřuje ji kadidlem, a pomodliv se k ní, žehná jí lid. Udílí požehnání to nejsvětější svátostí

buď v **ciboriu**, nebo slavněji v **monstranci**. (Veškeré požehnání přichází nám od Krista, který se za nás na kříži obětoval a ve svátosti nejsvětější stále ve způsobě viditelné mezi námi přebývá.)

3. Se mší svatou úzce souvisí **kázání**. Jindy kázával kněz mezi mší svatou po Evangeliu. Nyní káže se obyčejně přede mší svatou s kazatelny, když byl kněz lid pozdravil („Pochválen buď Ježíš Kristus“), Epištolu a Evangelium přečetl. — Po kázání udílí kněz lidu požehnání křížem, by věřící sobě učení a příklad Ukřižovaného hluboce v paměť vštípili, Pán Ježíš pak jim k plnění zákona svého milostí svou bude pomáhati. — Kratší kázání sluje **exhorta** (napomenutí, povzbuzení).

II. O odpoledních službách Božích a jiných pobožnostech církevních.

§ 40.

A. Odpoledne, zvláště v neděli a svátky zasvěcené, konají se v chrámu Páně tyto pobožnosti:

1. **Litanie**, modlitby to, jež modlí se kněz s lidem střídavě k uctění Boha a na vzývání svatých; prosí v nich Boha za vše dobré a potřebné, za odvrácení časného i věčného zla. Na konec oněch modliteb modlí se kněz delší modlitby sám a prosí Boha za církev, papeže, duchovní stav, panovníka a všecken lid. — Po litaniích udílí pak **požehnání** nejsvětější svátostí, a odtud nazývá se celá pobožnost tato **požehnáním**.

V církvi svaté užívá se hlavně těchto litanií: k nejsvětějšímu jménu **Pána Ježíše**, **loretánské**

ke cti Panny Marie (nejdříve v Loretě v Italii konané),
ke všem svatým a k nejsvětějšímu Srdci Pána
 Ježíše.

2. **Křesťanské cvičení** jest výklad článků víry i mravů, buď v kostele neb i v soukromém příbytku, kdež se shromáždili dospělí i dítky z osady.

3. **Nešpory** (vesperae — večerní hodinky); tyto skládají se z pěti žalmů, chvalozpěvu a modliteb; po nich pak udílí se požehnání.

Nešpory jsou částí kněžských **hodinek**. Kněžské hodinky nazývají se modlitby ty proto, že konají se v jisté hodiny. (1. Matutinum — jitřní. 2. Laudes — chvály. 3. Prima — první, t. j. hodina. 4. Tertia — třetí. 5. Sexta — šestá. 6. Nona — devátá. 7. Vesperae — večerní modlitby. 8. Completorium — dokončení hodinek.)

V postě koná se: **Křížová cesta** (str. 24.), **růženec**, **postní kázání**.

B. Zvláštní druh služeb Božích jsou **církevní průvody čili processí a pouti**.

1. **Processí** jest průvod kněze a věřících kostelem, z kostela pak na jiné místo posvátné (do jiného chrámu, do kaple, k soše atd.).

K rozmnožení pobožnosti a poučení lidu nosí se před průvodem kříž a korouhve (obrazy okrášlené), které nás na Krista Pána a ctnosti svatých živě upomínají.

a) **Rádná processí** od církve přikázaná jsou: o slavnosti obětování Páně; o květnou neděli, na zelený čtvrtek a bílou sobotu, na Boží tělo; na den svatého Marka a dni křížové.

b) **Mimořádná processí** konávají se při zvláštních příležitostech: v čas sucha, moru, neúrody; na poděkování Bohu za úrodu a t. d.

2. Processí na místa vzdálená, na př. do chrámu, v němž odpočívá tělo některého svatého, nebo na místo, na němž Bůh zvláštním způsobem lidem milosti své udílel, nazývají se **pouti**.

Processí i průvody konati se mají ze zbožného úmyslu, se srdcem kajícím, tak aby jimi Bůh opravdu byl oslaven i jiní vzděláni byli. Jsou také jako veřejným vyznáním víry před světem.

III. O svatých svátostech.

§ 41. Rozdíl obřadů při svatých svátostech.

Při udělování svatých svátostí rozeznáváme **dvoji obřady**, a to: 1. **podstatné**, jichž nevyhnutelně jest třeba k platnému udělení svátosti, a bez nichž by svátost vůbec ani udělena nebyla; 2. **vedlejší**, jichž k platnému udělení svátosti sice nevyhnutelně potřebí není, ale církev svatá přikazuje přec, aby se konaly, poněvadž jimi se napomáhá k většímu oslavení svaté svátosti — k rozmnožení pobožnosti — a k lepšímu zobrazení milostí ve svátosti udělených. — Ony ustanovil Pán Ježíš sám anebo svatí apoštolé; tyto ustanovila církev svatá.

§ 42. I. Obřady svatého křtu.

Obřady ty dělí se na obřady: I. před udělením, II. mezi udělením a III. po udělení svatého křtu.

I. Obřady před udělením svatého křtu.

1. Kmotři přinesou dítě do **předsíně chrámové**, neboť dítě, poskvrněné hříchem prvotným, není hodno toho, by uvedeno bylo do samé svatyně Boží. Kněz v rochetě a **fialové štole** táže se: „Kte-

rak chcete říkati dítěti tomuto?“ Kmotři dají mu **jméno některého svatého**.

Svatý ten jest **patronem** dítěte, t. j. jeho přímluvcem u Boha v nebi a jeho příkladem ctnosti na zemi.

Potom táže se kněz: „N., co žádáš od církve Boží? — Kmotři: „Víru.“ — Kněz: „A co víra tobě dá?“ — Kmotři: „Život věčný.“ A na to dí kněz, aby dítě, chce-li ho dosíci, zachovávalo přikázání lásky k Bohu i lidem.

„Milovati budeš Pána svého a bližního“

2. Potom **dýchá třikráte v podobě kříže v tvář** dítěte, na znamení, že ve svatém křtu mu vdechnuta bude milost Ducha svatého od nejsvětější Trojice pro zásluhy Krista ukřižovaného.

Znamená je křížem na čele i prsou, aby nikdy za víru svou se nestydělo a v srdci ji nosilo, to jest podle ní živo bylo.

Také to znamená, aby křtěnec víru rozumem pojal a srdcem ji miloval.

3. Kněz **drží ruku nad hlavou** křtěncovou, na znamení, že církev jej bere pod ochranu svou, a dává mu **do úst trochu svěcené soli**. To znamená, že milostí křestní ochráněn bude před hnilobou hříchův a že nalezne chuti v dobrých skutečích.

Sůl jest také znakem moudrosti.

4. **Zažehnává** od něho **zlého ducha**, klade pak **konec štoly** na dítě a dí: „**Vstup do chrámu** a buď tak živ, abys měl jednou s Kristem účastenství v království nebeském. Amen.“

Na to **uvádí do chrámu** křtěnce i kmotry, modle se s nimi po cestě **Věřím v Boha a Otčenáš**. — Štola znamená církevní moc kněze, kterou křtěnec

do chrámu a takto do společenství církve svaté uvádí. Dvěma modlitbami oněmi vyznávají kmotři jménem křtěncovým jeho víru a naději v Boha.

5. V kostele dotýká se kněz **slinou** svojí uší i nosu křtěncova, říká: „Effeta“, to jest: otevři se; to znamená, aby vždy ochotně poslouchal zákona Božího a odvracel se od zlých řečí a v konání ctnosti nalezal zalíbení (vůně příjemné).

II. Obřady mezi udílením svatého křtu.

1. Kněz táže se křtěnce: „**Odříkáš-li se ďábla**, i vší pýchy jeho i všech skutků jeho?“ Kmotři odpovídají: „**Odříkám.**“

Na to maže svatým **olejem křtěnců** křtěnce **na prsou** a **mezi lopatkami** v podobě kříže. — Jindy mazávali se bojovníci olejem (olivovým; takým jest i olej křtěncův), aby silnější byli v boji; tak i křesťanu dává Bůh na křtu svatém jako brnění síly proti pokušení a to pro zásluhy Ježíše ukřižovaného.

2. Potom bere **štolu bílou** a táže se křtěnce, **věří-li ve všechny články víry podle vyznání apoštolského a chce-li býti pokřtěn**; leje **po třikráte vodu na hlavu jeho v podobě kříže** a říká: „**N. (jméno svatého) já tě křtím ve jménu Otce (†) i Syna (†) i Ducha svatého (†).**“ — Třikráte leje vodu na význam víry v nejsvětější Trojici; v podobě kříže, že milost svatého křtu má základ v zásluhách Ježíše Krista.

Bere **bílou štolu** na znamení radosti, že se dostává člověku na křtu svatém milosti Boží, nevinnosti.

III. Obřady po udělení svatého křtu.

Kněz maže **temeno hlavy** křtěncovy svatým **křížmem** v podobě kříže, že jest nyní „pomazaným

Páně“, to jest vyvoleným k slávě v nebeském království. Kolem hlavy dává mu **bílou roušku**, aby čistotu duše, které ve křtu svatém nabyt, po celý život zachoval. Do ruky kmotrům dává rozžatou **svíci** na znamení, by křtěnc vždycky chodil ve světle víry, dobrým příkladem jiným svítil a tak někdy uzřel věčné světlo.

Kmotři berou svíci do pravé ruky a tím slibují, že o to se přičiní, aby křtěnc spasení věčného došel.

Na to dí kněz: „N., jdi v pokoji a Pán buď s tebou. Amen.“

Katechumenů rozeznávaly se **tři stupně**: 1. **slyšící**, kteří směli po Evangeliu ještě poslouchati výklad jeho; 2. **klečící**, kteří potom poklekali a požehnání biskupské přijali; obojí pak musili odejít do předsíně chrámové; 3. **vyvolení**, t. j. k svatému křtu; ti směli při celé mši svaté v chrámu zůstat, ale neobětovali a nepřijímali. (Ti také nazývali se **stojící**.)

§ 43. 2. Obřady svatého biřmování.

Biřmovanci shromáždí se v kostele a modlí se společně božské ctnosti **víru, naději a lásku**; takto skládají **slib**, že tyto ctnosti vždycky v životě projevovali budou.

1. Potom **modlí se** za ně **biskup u oltáře**, aby Duch svatý na ně sestoupil, obrací se od oltáře k nim a s rukama nad ně vztaženými prosí Ducha svatého, aby jim udělil svých sedmero darův.

2. Na to přistupuje **ke každému** biřmovanci **zvláště, vzkládá ruce na jeho hlavu, maže jej na čele svatým křížmem** v podobě kříže a dí: „N.,

znamenám tebe znamením kříže a biřmuji (posilňuji) tě křížmem spasení ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“

Dává mu lehký políček a dí: „Pokoj s tebou.“

Vznášení a vzkládání rukou znamená sestoupení Ducha svatého na biřmovance a ochranu jeho. — Sváté **křížmo** jest sloučenina z oleje a balsámu; olej znamená posilu a balsám naznačuje vyléčení z hříchů; nebo sváté biřmování udílí posilu a pomoc proti hříchu. — Biskup maže biřmovance na **čele** v podobě kříže na znamení, že biřmovanec nyní má povinnost, aby se nikdy za víru svou nestyděl, ale vždy ji vyznával a hájil. **Políček** znamená, že biřmovanec má snášeti pro víru svou ochotně i protivenství všeliká.

Při biřmování dává biskup biřmovanci **jméno** některého svatého, aby jako křestního patrona, tak i tohoto patrona v ctnostech následoval.

Mezi biřmováním má **kmotr** položenu pravici svou na pravém rameni biřmovancově, a tím dává na jevo, že chce pečovati o zachováání víry jeho a jeho spasení.

Na konec vrací se biskup k oltáři, modlí se tam za biřmované, udílí jim potom požehnání a propouští je.

§ 44. 3. Obřady nejsvětější svátosti oltářní.

Pravidelně udílí kněz věřícím tělo Páně **při mši** svaté po kněžském přijímání.

Ministrant modlí se **obecnou zpověď** jménem věřících; kněz otvírá tabernakl a **vyjímá** z něho

ciborium. Potom obrací se k lidu a prosí Boha, by se nad nimi smiloval a hříchy jim odpustil, při tom udílí obecné rozhřešení.

Na to běře ciborium do levice a obrácen k lidu, ukazuje jim svatou hostii, řka: „**Ejhle Beránek Boží, který snímá hříchy světa**“; a po třikráte: „**Pane, nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rei slovem a uzdravena bude duše má.**“ — Přistupuje k přijímacímu a klade mu v ústa tělo Páně, děláje jím kříž a říká: „**Tělo Pána našeho Ježíše Krista ostříhejž duši tvou k životu věčnému. Amen.**“

Nemocným udílí, dříve než přijali poslední pomazání, v jejich příbytku tělo Páně způsobem podobným, jen že říká při tom: „**Přijmi, bratře (nebo sestro), posilu na cestu, tělo Pána našeho Ježíše Krista, aby tě zachránil od nepřítele zlého a uvedl tě do života věčného. Amen.**“

§ 45. 4. Obřady svatého pokání.

Kajcník kleká před zpovědníka a prosí jej za požehnání („prosím vás, ctihodný otče, za svaté požehnání, abych se mohl z hříchů svých dobře a zcela vyzpovídati“) a kněz **žehná** jej křížem, říká: „Pán buď v srdci tvém a ve rtech tvých, abys hodně a upřímně hříchy své vyznal, ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“

Kajcník říká potom obecnou zpověď, viní se z hříchů spáchaných, vzbuzuje lítost a dobrý úmysl a prosí za rozhřešení a uložení skutkův kajcích.

Kněz dává mu přiměřená poučení, ukládá mu skutky kajcí a potom modlí se: „Smiluj se nad tebou vše-

mohoucí Bůh a uveď tě po odpuštění hříchů tvých k životu věčnému. Amen. — Odpuštění, rozhřešení a prominutí hříchů tvých uděl tobě všemohoucí a milosrdný Hospodin. Amen. — Pán náš Ježíš Kristus rozhřeš tebe, a já mocí jeho rozhřešuji tebe ode vši pokuty církevní, jak dalece mohu a ty potřebuješ.“ Potom dí: **„Já tě rozhřešuji ode všech hříchů tvých ve jménu Otce i Syna † i Ducha svatého. Amen.“** Při těchto slovech **žehná jej křížem**, nebo rozhřešení to nabývá své moci skrze zásluhy Ježíše Krista a smrt jeho na kříži. — Potom modlí se dále: „Umučení Pána našeho, Ježíše Krista, zásluhy blahoslavené Marie vždy panny a všech svatých, cokoli dobrého vykonáš a zlého přetrpíš, buďtež tobě k odpuštění hříchů, rozmnožení milosti a odplatě života věčného. Amen.“

Kajcník žehná se křížem a bije se třikráte v prsa, říká: „Bože, buď milostiv mně hříšnému.“ Vykoná potom přiměřené modlitby po zpovědi a uložené pokání.

Jindy ukládala církev svatá veřejným hříšníkům **veřejné pokání**. Takových **kajcníkův** byly **stupně čtyři**, v nichž pokání znenáhla se umiřňovalo: 1. **plačící**, jenž v předsíni chrámové prosili do chrámu přicházející za jich přímluvu u vrchnosti církevní; 2. **slyšící**; 3. **klečící**; 4. **stojící**, kteří stáli při mši svaté v chrámu Páně, když před Krédo kajcníci 2ho a 3ho stupně z chrámu odešli; ti měli naději, že brzy do počtu ostatních křesťanů přijati budou. (Kajcníci 2ho, 3ho a 4ho stupně rovnali se katechumenům 1ho, 2ho a 3ho stupně.)

§ 46. 5. Obřady posledního pomazání.

V **bytě nemocného** upraví se nedaleko lože jeho stůl jako oltář; pokryje se totiž bílým ubrusem, na něj postaví se kříž a dvě svíce, nádobka se svěcenou vodou, kousek chleba a trochu soli.

Kněz přichází k nemocnému, nesa velebnou svátost. Vstoupiv do příbytku, dí: „Pokoj domu

tomuto a všem přebývajícím v něm.“ — Na to modlí se krátce před velebnou svátostí, kterouž byl na stůl položil.

Kropí potom nemocného i příbytek svěcenou vodou na znamení, aby nemocný na duši čist byl.

Nemocný **zpovídá se a přijímá** tělo Páně.

Potom modlí se kněz za něho a to zvlášť, aby Bůh příbytek jeho požehnati, nemocného milostí svou posiliti, jemu ztraceného zdraví, pakli mu to k spasení prospěšno jest, vrátiti ráčil.

Na to klade **pravici na hlavu** nemocného na znamení, že Bůh sám jej pod ochranu svou bere, a modlí se, by Bůh moc zla na přímělu svatých v něm potlačiti ráčil. Bere do ruky nádobku se svatým **olejem nemocných** a **maže jej v podobě kříže na očích, uších, chřípích, rtech, rukou (dlaních), nohou (šlapadlech)**, říkáje vždy (tedy šestkrát): „**Skrze toto svaté pomazání a své nestihlé milosrdenství odpustiž tobě Bůh, cokoliv jsi zavinil — zrakem — sluchem — čichem — chutí — hmatem — chůzí. Amen.**“

Potom opět modlí se kněz za nemocného, povzbuzuje jej k trpělivosti, k odevzdanosti do vůle Boží, dává líbati mu kříž, aby hledal spásy u Krista Pána.

Na konec dává mu ještě **apoštolské požehnání** (mocí udělenou sobě skrze biskupa od papeže), to jest udělení plnomocných odpustkův.

Kněz maže nemocného svatým olejem, jenž znamená milost Boží, na oněch částkách těla, poněvadž člověk skrze ně tak často hřešívá; maže je v podobě

kríže, na znamení, že Kristus Pán smrtí svou nám dobyl odpuštění hříchů.

Chlebem a solí otírá si prsty, když nemocného byl pomazal a umývá je vodou.

§ 47. 6. Obřady svěcení na kněžství.

Biskup přijímá jinocha nebo muže **do stavu duchovního** (mezi **klériky**) tím, že mu udílí v kostele nebo v kapli u oltáře **tonsuru** (postřižiny). Předě mší svatou vystřihuje mu totiž na hlavě vlasy v podobě kríže, a to nad čelem, nad oběma skráněmi a na temeni. Pak odívá jej v **bílý šat**.

Biskup ostříhá mu vlasy na znamení, že nový duchovní odříkati se má vší marnivosti světské; odívá jej v bílé roucho, že má býti oděn rouchem čistoty a nevinnosti.

Duchovní sluje **klérikem**, neboť slibuje před biskupem při tonsuře, „že Bůh bude jeho dědictví“ (kléros).

Od doby té má duchovní na temeni hlavy vystřižené vlasy, které jej vždy upominati mají na trnovou korunu Páně a na to, že má i on pro Něj snášeti všechny útrapy radostně.

Kdo se chce státi knězem, musí přijmouti **sedmero svěcení: čtvero nižších a tři vyšší**.

§ 48. Obřady při udělování čtvera nižších svěcení.

Nižší svěcení uděluje biskup (opat svým řeholníkům) **mezi mší svatou**; může udělití všechny **v jeden den**.

1. **Ostiarovi** (vrátnému) podává **klíč** chrámový, velí mu, by **zazvonil** zvonkem, **dvěře** otevřel a zavřel. To trojí upomíná na služby, jaké jindy ostiárové konávali.

2. **Lektorovi** (předčítači svatého písma) podává **knihu písma svatého**; tím jej povzbuzuje, by v něm často čítal.

3. **Exorcistovi** (zažehnaváci) podává **knihu**, v níž jsou církevní **zažehnavání** (zařikávání zlého ducha).

4. **Akolytovi** (sluhovi oltářnímu) podává **svícen** s nerozžatou svící a **konvičky** na význam, že jest povinností jeho, svíce na oltáři rozsvěcovati a ke mši svaté víno a vodu chystati.

Všickni jsou oblečeni v **bílý šat** na znamení, by o čistotu srdce dbali; **obětuji** při mši svaté hořící svíci, čímž slibují, že budou svítiti všem ostatním svým příkladem, že zachovají v sobě světlo víry a oheň křesťanské lásky. — Po přijímání podává jim biskup **tělo Páně**.

§ 49. **Obřady při udělování tří vyšších svěcení.**

Kdo vyšší svěcení přijal, zavazuje se již na **celý život** k službě církevní. Svěcení ta udílí biskup **mezi mší svatou v rozličné dni**.

I. **Svěcení na podjahna** (subdiakona).

Svěcenci shromáždíce se v chrámu Páně, očekávají příchod biskupův. Biskup vstoupiv do chrámu, udílí jim požehnání. Potom slouží **mši svatou**.

1. Mezi mší svatou **před Epištolou** obrací se k nim a **napomíná** je, by uvážili, jaké břímě na sebe berou, připomíná, že mohou nyní ještě odstoupiti.

Potom **vrhají se** všickni **na zemi**, a biskup kleče u oltáře modlí se za ně **litanie** o všech svatých. Na konec litaní obrací se k nim a dává jim **trojí pože-**

hnání, prose Boha, aby těmto vyvoleným svým požehnání, svatost a posvěcení udělití ráčil.“

Vrhání se na zemi znamená jejich pokoru a kajicnost.

2. Potom vykládá jim biskup **povinnosti** podjahenské a dává jim předměty, které jejich budoucí úřad naznačují: a) podává jim **kalich s paténou**, nebo budou nosívati kalich k oltáři; **konvičky s vodou i vínem**; b) odívá je v roucho podjahenské, **humeral** totiž, **manipl** a **tunicellu**; c) dává jim **knihu epištolní**, nebo podjahren čítá při slavné mši svaté Epištolu.

Na konec **modlí se za ně**, by je Bůh milostí svou v jejich úřadě sílil, a slouží mši svatou dále, při níž jeden z podjahnův Epištolu nahlas čte.

II. Svěcení na **jahna** (diakona).

Svěcení toto koná biskup **mezi mší svatou po Epištole**.

1. Kněz „arcijahen“ uvádí před biskupa podjahny a prosí, aby je na jahny vysvětil. Biskup **táže se ho, jsou-li toho hodni**, ano vybízí i lid v chrámě, by vypověděli, namítají-li co s dobrým svědomím proti některému z nich. Na to uvádí jim biskup na paměť **povinnosti** jahenské.

2. Všickni vrhají se **na zemi**, biskup modlí se za ně **litanie** o všech svatých a udílí jim **trojí požehnání**.

3. Na to **vzkládá ruku na hlavu** každého a **modlí se nad ním**: „Přijmi Ducha svatého.“

Vzkládání ruky znamená sestoupení Ducha svatého na ně by mohli již učení Kristovo hlásati.

4. Obléká každého v **roucho jahenské**, dává mu totiž **štolu** přes levé rameno a svazuje mu ji pod pravou paží a odívá jej v **dalmatiku**. – Podává mu **evangelium**, v němž jahen často čítati má, aby pak i jiné jemu učiti mohl.

Konečně **modlí se** ještě za ně a **napomíná** je aby horlivě konali nový úřad svůj a pokračuje ve mši svaté dále. při níž jeden z jahenův zpívá Evangelium.

I podjahen i jahen **obětují** při obětování **svíci** a **přijímají** z rukou biskupových **tělo Páně**.

III. Svěcení na **kněze** (presbytera).

Biskup světí jahny na kněze **mezi mši svatou** po **Epištole** (a to po Graduale).

Před svěcením tímto dává biskup tytéž **otázky** arcijahnu i lidu, jako při svěcení na jahenství. Na to vykládá jim budoucí jejich **kněžské povinnosti**.

1. Potom vrhají se svěcenci **na zemi**, biskup modlí se **litanie** o všech svatých a dává jim **trojí požehnání**.

2. **Vzkládání rukou a modlitba biskupova.** Svěcenci přiklekají před oltář, a biskup **mlčky klade obě ruce na hlavu každého** zvláště: potom **modlí se** a **drží nad nimi všemi pravici**; obojí činí po biskupovi všickni přítomní kněží.

Biskup modlí se, aby jim Duch svatý své požehnání a moc kněžskou udělití ráčil.

3. **(Oblékání.)** Biskup obléká svěcence, klade jim **štolu** přes obě ramena a křížem přes prsa a dává jim **ornát**, jehož zadní část však vzhůru svi-

nuta jest, protože svěcenci plné moci kněžské dosud nemají.

4. (**Mazání sv. olejem.**) Biskup **vzývá Ducha svatého** a maže svěcencům **olejem křtěncův dlaně a palce i ukazováky** na straně vnitřní, dává jim **moc, žehnati a světiti**.

5. (**Podávání nádob mešních.**) Podává jim **patěnu s hostií a kalich s vínem** a dává jim **moc, mši svatou obětovati**.

Na to pokračuje biskup ve mši svaté dále.

6. **Evangelium** zpívá jeden ze svěcencův, dává tím na jevo, že budou nyní všickni **Evangelium Kristovo** beze strachu hlásati; při obětování **obětuji svíci** hořící a potom **konají s biskupem všecky modlitby mešní** (slouží s ním zároveň svou první mši svatou).

7. Před přijímáním přijímají od něho **políbení pokoje**, a po přijímání podává jim biskup **tělo Páně**.

8. Ke konci mše svaté vyznávají všickni stojíce víru svou říkají **apoštolské vyznání víry**. Na to **klade biskup ruce na hlavu každého** a dí „**Přijmi moc Ducha svatého, kterýmž odpustíš hříchy, odpouštějí se jim, a kterýmž zadržíš je, zadržány jsou.**“ Při tom **spouští se novému knězi svinutý ornát** na znamení, že má nyní již plnou moc kněžskou.

9. Na konec bere biskup ruce jeho v ruce své a táže se, slibuje-li jemu a nástupcům jeho **uctivost a poslušnost**, a **políbí** jej otcovsky

Ke konci napomíná nové kněze a udílí jim požehnání.

Primice (prvotiny kněžské) jmenuje se první mše svatá, kterou novosvěcenec po svěcení (ordinaci) slouží. Novosvěcený kněz udílí po svém vysvěcení zvláštní požehnání lidu. **Sekundice** (druhotiny) jest mše svatá po padesáti letech.

§ 50. Svěcení na biskupa.

Svěcení na biskupa koná **biskup u přítomnosti dvou ještě biskupův**, a to **mezi mší svatou**.

Až do obětování slouží světitel mši svatou u hlavního oltáře, svěcenec pak u oltáře vedlejšího u přítomnosti obou biskupův. Od obětování však slouží se světitelem mši svatou společně u jednoho oltáře.

1. **Přede mší svatou** čte se u oltáře **papežské potvrzení** svěcence na biskupa, načež tento skládá **slib** své věrnosti církvi svaté.

2. **Po Epištole** (a to po modlitbách po-epištolních) uvádí mu světitel na mysl **povinnosti** jeho úřadu. Na to vrhá se svěcenec **na zemi**, biskupové modlí se za něj **litanie** ke všem svatým, a světitel mu udílí **trojí požehnání**.

3. Na to klade mu světitel **evangelijní knihu na šiji a na hlavu** na znamení, že se má ve všem podrobovati zákonu svatého evangelia. Všickni biskupové kladou **ruce na hlavu** jeho, říkajíce: „**Přijmi Ducha svatého.**“ Potom **maže** jej světitel **svatým křížmem** na temeni hlavy, na dlani i palci a ukazovateli na znamení, že skrze něj Duch svatý hojně milostí lidu udíleti bude; a podává mu **berlu, prsten a knihu evangelijní**. Biskupové přijímají jej na to jako za bratra svého, líbajíce jej.

4. **K obětování** přináší nový biskup k hlavnímu oltáři **dvě svíce, dva chleby a dva soudečky vína**

a tím vyjadřuje svůj úmysl, že vždy bude štedrým i k chrámu Páně i k chudým, a že svítiti chce příkladem svým i kněžím i ostatnímu lidu. — **Přijímá společně se světitelem tělo i krev Páně.**

5. **Po posledním požehnání** dává mu světitel **mitru** na hlavu, **rukavice, prsten**, uvádí jej **k biskupskému stolci**, a když nový biskup na stolec usedl, dává mu do ruky **berlu** a na to zapěje počátek chvalozpěvu „Te Deum laudamus.“ — Mezi zpěvem kráčí nový biskup kostelem a udílí lidu své **první biskupské požehnání** a potom mu žehná i od oltáře.

Na konec vzdává díky světiteli, volaje třikráte: „Na mnohá léta.“

§ 51. 7. **Obřady při svátosti stavu manželského.**

Snoubenci připravivše se přijetím svátosti pokání a nejsvětější svátosti oltářní a vykonáním všeho toho, co církev jim vykonati ukládá, aby platně a hodně svátostný svazek manželský uzavřítí mohli, **přiklekají k oltáři**. Kněz táže se jich, zdali oba **dobrovolně** a bez přinucení v manželství vstupují; na to podávají sobě pravé ruce a kněz říká oběma slova, jimiž **si vzájemně** slibují stálou **lásku** a **věrnost**. Na to klade **konec štoly na spojené pravice** jejich a dí: „Co Bůh spojil, toho člověk nerozlučuj; Pán Bůh všemohoucí rač vás spojití; já pak ze svého kněžského úřadu potvrzují vás v témž manželství ve jménu Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“ A při tom jim **žehná** ve znamení kříže.

Potom vybízí lid, by s ním **za novomanžele se pomodlili, a kropí** je svěcenou vodou.

Kněz žehnává také **prsteny** a ty dává jim pak na prsty; prsteny ty znamenají stálou věrnost.

Po „oddavkách“ bývají novomanželé přítomni mši svaté, a tu kněz modlí se nad snoubenci dvakráte zvláštní modlitbu (po „Pater noster“ a před „Ite missa est“), prose Boha za požehnání jejich sňatku.

IV. O svěceninách.

§ 52.

Svěceniny (sakramentalie) jsou bohoslužebné úkony, svátostem podobné, jich moci však nemající.

Svěceniny jsou buď: 1. **svěcení**; ta jsou takové úkony, jimiž církev svatá osobu nebo věc nějakou k výhradní službě Boží určuje, jako: korunovace papeže, panovníka, žehnání opata; svěcení kostela a oltáře, hřbitova, zvonův, olejův, bohoslužebných nádob a roucha, vody; 2. **žehnání**; ta jsou úkony takové, jimiž církev svatá osobám nebo věcem zvláštní požehnání Boží vyprošuje, jako: žehnání matky, mrtvoly (pohřeb): domů, praporův a t. d.

Některá žehnání a svěcení pekoná kněz, ale toliko biskup (jako zvonů, chrámův, olejův a t. d.).

§ 53. Korunovace papeže.

Nedlouho po zvolení svém jest papež korunován

V slavném průvodu jest nesen do chrámu svatého Petra; před chrámem očekává papeže kněz a zapaluje trochu koudelky na talíři, připomínaje mu třikráte: „Tak, svatý otče, hyne sláva světa.“

Po té slouží papež slavnou mši svatou a po mši svaté ubírá se, provázen kardinály, na pavlan nad hlavní branou chrámovou; a tu mu dává přední z kar-

dinálů **tiaru** (trojnásobnou korunu) na hlavu. Korunovaný papež udílí na to lidu **velepastýřské poženání**.

Papeže volí sbor kardinálův, kteří do desíti dnů po smrti papežově se byli v Římě shromáždili; nový papež dává si **nové jméno** (kardinál a arcibiskup Joachim hr. Pecci — papež Lev XIII.).

§ 54. Korunovace krále, císaře.

Biskup maže krále **olejem křtenců** na pravém rameni a na šiji na význam toho, by mu Bůh sílu k úřadu jeho uděliti ráčil. — Mezi mší svatou podává mu **meč**, klade mu **korunu** na hlavu a dává mu **žezlo**, znaky moci královské, které vždycky jen dle vůle Boží užívati má. — Král **obětuje** při obětování **zlatý peníz** na znamení, že štědře podporovati bude vše, co lidu jeho bude prospěšným. — Přijímá před přijímáním od biskupa **políbení pokoje**, že s církví vždy v přátelství žíti bude, a potom přijímá po biskupově přijímání **tělo Páně**, že bude Kristu věrným služebníkem.

§ 55. Svěcení kostela.

Již **den před svěcením** připravuje se biskup modlitbou a postem k posvátnému úkonu tomu. U večer pak klade schránku s ostatky svatých pod zvláštní stan před chrámem.

1. **V den svěcení** modlí se **před kostelem** s kněžími **sedmero žalmů kajících** a **litanie** o všech svatých. Potom **obchází třikráte chrám** a **kropí** jej vodou svěcenou a pokaždé **zatluče berlou na bránu** jeho, po třetím zaklepání dělá berlou **kříž na prahu**, načež dvěře se otevrou, a biskup s kněžími vstupuje do kostela.

Do chrámu vstupovati máme v duchu kajícím, s čistým úmyslem (kropení vodou); — chrám jest zasvěcen ke cti trojjediného Boha (trojí obcházení); — smrtí Kristovou na kříži a jeho vzkříšením třetího dne na to otevřena nám brána nebeského chrámu (po třetím zatlučení na dvěře, když na práh kříž udělán, otvírají se dvěře).

2. Když biskup **do kostela** vchází, dí: „Pokoj domu tomuto“, **vzývá Ducha svatého**, žehná třikráte chrám a potom píše berlou na zemi popelem v podobě ležatého kříže posypané (od rohu kostela k rohu protějšímu) **řeckou a latinskou abecedou**. Obě tyto řeči zastupují jaksi všecky řeči, jimiž lidé, jednotou víry spojení, v chrámu čest Kristu ukřižovanému vzdávají. — Potom **kropí stěny i podlahu** vodou svěcenou, aby zde všickni s čistým srdcem se shromažďovali k modlitbám a oběti nejsvětější.

3. Na to **světí oltář**: kropí jej vodou svěcenou, klade do něho **ostatky svatých**, **okuřuje** jej kadidlem (neboť odtud budou modlitby Bohu libé vycházeti); — **maže** jej svatým olejem křtěncův i svatým křížmem na pěti místech, ve prostřed totiž a na rozích (neboť od oltáře toho bude Duch svatý skrze nejsvětější oběť a svaté svátosti hojně milostí svých lidu udíleti pro zásluhy — [pět ran] — Páně). Na konec zapálí na oltáři **pět křížků** z kadidla na znamení toho, že od nynějška bude tu obětována čistá oběť Krista Pána, kterýž jest světlo světa.

4. **Maže** svatým křížmem **stěny chrámové na dvanácti místech**, na nichž jsou namalovány kříže, a pod nimi ve svícnech rozžaté svíce. Tím naznačuje, že v chrámu tom táž spasitelná víra hlásána bude,

kterou apoštolé hlásali, a že jejich příklad zde bude vždycky věřícím svítiti.

Svěcení chrámu biskupem vykonané sluje **konsekrace**, knězem beze všeho mazání svatými oleji **beuedikce**.

§ 56. Svěcení zvonův.

Biskup **umývá** zvon uvnitř i zevnitř, modlí se šest žalmův; — **maže** jej zevnitř olejem nemocných a uvnitř svatým křížem; — na to **okuřuje** jej uvnitř kadidlem (smíšeným s mateřídouškou a myrhou); — na konec pak čte se **Evangelium** o Marii a Martě (Luk. 10, 38—42).

Umývání značí, abychom na hlas zvonu s čistým srdcem k službám Božím přicházeli; — **mazání** děje se na upamatování toho, bychom od té doby, v které jsme při svatém křtu a biřmování svatým křížem byli pomazáni, až do smrti, před níž pomazání budeme olejem nemocných, statečně proti všem nepřítelům spasení bojovali; — **okuřováním** naznačuje se, že zvon k modlitbě nás bude vybízeti; — **Evangelium** se čte, bychom vždycky slovo Boží tak horlivě poslouchali jako Maria a nedávali se od něho jako Marta zdržovati domácím zaměstnáním svým.

Svěcení zvonu říká se také **křest** zvonu, poněvadž se při obřadu tom obyčejně zvonu dává **jméno** některého **svatého**; když zvon ten zvoní, tu jako by mluvil k nám ten svatý.

§ 57. Svěcení hřbitova.

Na hřbitově jest postaven velký kříž dřevěný a před křížem v zemi zaražen kůl a na tom jsou tři rozžaté svíce.

1. Biskup modlí se na hřbitově **litanie** o všech svatých, aby totiž svatí přimlouvali se u Boha za ty, kdož tu budou pochováni.

2. **Kropí** celý hřbitov kolkolem vodou svěcenou a tím vyjadřuje svou prosbu k Bohu, aby všickni, kdož zde pochováni budou, s čistým svědomím umírali.

3. **Okuržuje** kříž na znamení, aby modlitby za zemřelé konané byly Bohu jako vůní příjemnou pro zásluhy Ježíše Krista. Na to dává **svíce** s kůlu **na kříž**, čímž se projevuje, že zemřelí skrze svatý kříž do věčného světla k nejsvětější Trojici povýšeni budou.

§ 58. Svěcení vody.

Kněz žehnává vodu **v neděli**. Vodou tou kropí se osoby i věci; jí kropí lidé sami sebe u dveří chrámových.

Kropením tím projevujeme prosbu k Bohu, aby osobu nebo věc, jež se kropí, od duchovní poskvrny tak očistil, jako se vodou všeliké poskvrny na těle očistují.

Kněz **modlí se** nad vodou, aby tam, kde jí kropeno bude, panovala čistota srdce, blaho tělesné i duchovní; — dává do ní **sůl**, aby křesťané při každém pokropení obnovili křestní slib, že varovati se chtějí hříchu, který jest jako hnilobou duše; — žehná ji **křížem**, aby vždy i zákona i učení Krista Pána pamětlivi byli a jeho zásluh hodnými státi se hleděli.

§ 59. Žehnání matky (úvod).

Dle příkladu Panny Marie přichází i matka křesťanská do chrámu, aby Bohu dítě své obětovala. Kněz přijímá ji u dveří chrámových, podává jí rozžatou **svíci**, modlí se žalm 23., jímž oslavuje Boha, a na to **uvádí** ji do chrámu **k oltáři** a tam modlí se za časné

i věčné blaho matky i dítěte jejího. Někde jest v obyčeji, že here dítě na ruce, poroučí je pod ochranu Boží a andělů jeho (**obětuje** je). Potom **kropí** je vodou svěcenou.

Podávání svíce značí, by matka vždy dobrým příkladem dítěti svítila a je k světlu pravdy Kristovy vedla.

§ 60. Žehnání mrtvolý čili křesťanský pohřeb.

Již při umírání nebo hned po smrti dospělého křesťana zvoní se umíráčkem; tím povzbuzují se věřící, by za něj se modlili.

1. Kněz oděn v černou štolu i pluvial modlí se v **domě** u rakve zemřelého **žalm 129**. („Z hlubokosti volal jsem k Tobě, Hospodine“, — „De profundis .“), přosí Boha za milosrdenství nad hříšníkem; **kropí** a **okuřuje** mrtvolu. Pohřební průvod ubírá se potom **do kostela**, před průvodem nese se kříž. Po cestě zpívá se **žalm 50**. („Smiluj se nade mnou, Bože“). Při průvodu tom **se zvoní**.

2. V **kostele** konají se opět u rakve modlitby (hodinky za mrtvé) a po nich slouží se **mše svatá** za zemřelého.

Po mši svaté modlí se kněz opět u rakve a kropí a okuřuje ji; vychází z chrámu a za ním nesou i zemřelého na hřbitov.

3. Na **hřbitově** kropí a okuřuje kněz zemřelého ještě u hrobu, modlí se, by jej Bůh se sbory andělskými spojití ráčil. Na to spouští se rakev do hrobu a zasypává se zemí.

U kříže prostřed hřbitova, nebo v kostele hřbitovním, pěje se: „Zdrávas, královno“ a potom konají

se ještě modlitby za pohřbeného křestana i všecky na hřbitově tom pochované.

Zvoněním při pohřbu prokazuje se zemřelému poslední čest a povzbuzují se věřící, by za něj se modlili.

Na rakvi a kolem ní hoří **světla**, a ta znamenají světlo pravé víry, v kteréž zemřelý za svého života krácel, a zobrazují modlitby církevní při pohřbu, aby zemřelý světla věčného došel: — **kříž** před průvodem značí, že zemřelý v životě svém za Ježíšem Kristem krácel: dle jeho zákona se spravoval. — K tělu zemřelého máme zvláštní uctivost, poněvadž bylo sídlem nesmrtelné duše, chrámem Božím, posvěceným svátostmi a určeno k slavnému z mrtvých vstání.

Při pohřbu **dítek** má kněz štolu i pluvial **barvy bílé**; pohřeb ten nemá rázu smutečního, poněvadž dítky ještě milosti Boží a nevinnosti těžkými hříchy neztratily, a kněz modlí se, by s blahoslavenými dítkami v ráji spojeny byly a za nás se přimlouvaly.

Modlí se žalm 112.: „Chvalte služebníci Hospodina.“ Po cestě ke hrobu pějí se žalmy (118. a 148.), v nichž se Bůh radostně velebí.

OBSAH.

	Strana		Strana
1. Úvod	3	§ 18. Neděle květná. Svatý týden.	26
2. I. O osobách bohoslužebných.	5	§ 19. Žalostivé či temné hodinky	27
II. O místech bohoslužebných.		§ 20. Zelený čtvrtek	28
3. O kostelích	6	§ 21. Velký pátek	30
4. Zevnitřní a vnitřní úprava chrámu	7	§ 22. Bílá sobota	32
5. Hřbitovy	10	§ 23. Svátky velikonoční	36
6. Nářadí obřadní, zvláště ke mši svaté	11	§ 24. Neděle po velikonoci. Křížové či prosebné dni. Svátek na nebe vstoupení Páně	36
7. Roucha bohoslužebná	12		
8. Barva rouch bohoslužebných	15	Třetí doba církevního roku.	
9. Knihy bohoslužebné	16	Doba svatodušní.	
10. III. O času čili roku církevním	16	§ 25. Svátky svatodušní	38
První doba církevního roku.		§ 26. Neděle po sv. Duchu. Svátek Božího těla	39
Doba vánoční.		§ 27. Svátky svatých	40
11. Příprava k svátkům vánočním	18	IV. O úkonech čili obřadech bohoslužebných.	
12. Svátky vánoční	19	I. O dopoledních službách Božích.	
13. Nový rok	20	§ 28. O mši svaté	42
14. Svátek zjevení Páně	21	§ 29. A. Mše svatá křtěncův či katechumenův	42
15. Obětování Páně	22	§ 30. B. Mše svatá věřících	46
Druhá doba církevního roku.		§ 31. 1. Obětování (offertorium)	47
Doba velikonoční.		§ 32. 2. Proměňování či tichá mše svatá	48
16. Doba postní	23		
17. Neděle smrtelná	25		

	Strana		Strana
§ 33. a) Tichá mše svatá před proměňováním	49	§ 43. 2. Obrády svatého biř- mování	60
§ 34 b) Tichá mše svatá mezi proměňováním	49	§ 44. 3. Obrády nejsvětější svátosti oltární	61
c) Tichá mše sv. po proměňování	50	§ 45. Obrády svátosti pokání	62
§ 35. 3. Přijímání. a) Mod- litby před přijímá- ním	51	§ 46. Obrády posledního po- mazání	63
§ 36. b) Přijímání	51	§ 47. Obrády svěcení na kněž- ství	65
§ 37. c) Po přijímání	52	§ 48. Obrády při udělování čtyř nižších svěcení	65
§ 38. Zpívaná a slavná mše svatá. Requiem	53	§ 49. Obrády při udělování tří vyšších svěcení	66
§ 39. O posvátných úkonech se mší svatou spojených	54	§ 50. Svěcení na biskupa	70
§ 40. II. O odpoledních služ- bách Božích a jiných pobožnostech cír- kevních	55	§ 51. Obrády při svátosti stavu manželského	71
III. O svatých svátostech.		§ 52. IV. O svěceninách	72
§ 41. Rozdíl obrádů při sva- tých svátostech	57	§ 53. Korunovace papeže	72
§ 42. 1. Obrády svatého křtu	57	§ 54. Korunovace císaře, krále	73
		§ 55. Svěcení kostela	73
		§ 56. Svěcení zvonův	75
		§ 57. Svěcení hřbitova	75
		§ 58. Žehnání vody	76
		§ 59. Žehnání matky (úvod)	76
		§ 60. Žehnání mrtvoly čili křesťanský pohřeb	77